

SO YUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

OKTAY RİFAT / SALÂH BİRSEL
FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA / METİN ELOĞLU
FÜSUN ALTIÖK / SÜREYYA BERFE
UĞUR KÖKDEN / GÜRKAL AYLAN
TOMRİS UYAR / METİN ALTIÖK
OĞUZ DEMİRALP / SEDAT UMRAN
FRANZ KAFKA / KÂMURAN ŞİPAL
HALİL İBRAHİM BAHAR / ALİ YÜCE
ENİS BATUR / CİHAT BURAK / NİHAT ZİYALAN
JORGE LUİS BORGES - YURDANUR SALMAN
CESARE PAVESE / TÜLİN ÖZTÜRK
ŞİİR ERKÖK / RAGİP GELENCİK
HENRİ LABORİT - BERTAN ONARAN
TUNCER UÇAROL

89

MART 1976 / 10 LİRA

SOYUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

SAYI 89

MART 1976

Sahibi ve sorumlu yönetmeni :

Halil İbrahim Bahar

Yönetim yeri :

Ankara hanı 4/44, Ankara caddesi - İstanbul

Havale ve yazışma :

Halil İ. Bahar

Mithatpaşa caddesi 19/3

Beyazıt-İstanbul

Sayısı 10, altı aylığı 50, yıllıkı 100 lira
yabancı ülkelere 180 lira

Dizgi :

Met/Er matbaası, tel: 28 28 90

Baskı :

Ze basımevi

SO YUT

SAYI: 89 / MART 1976

lambo

•

oktay rifat

Orhan Veli'nin anısına

Lambo kendini neden astı?
Belki açtı açığı,
Düpedüz yokluk yoksulluk.
Kimbilir belki korku,
Belki usanç!
Bir gerçek var sudan ucuz:
Kimimiz yaşama tok,
Kimimiz ölüme aç.

günlük

salah bîrsel

25 şubat 1972

Cicero, Scaurus'un üç ciltlik kaynakçası için şöyle der:

— Yararlı bir kitap! Ama kimse okumuyor.

Bugünkü günde birçok kitaplar için de söylenebilir bu.

Kimse kanı bol kitaplar ardından koşmuyor çünkü.

İnsanların usunu çelen, onları gezmeye çıkaran kitaplar, zekâ-larını yormayanlardır.

Bencesi, romanların çokça okunmasının nedeni de budur.

Bir de şu söylenebilir: O kadar çok kitap çıkıyor ki, sapı samanı birbirine karıştırıyoruz.

Hiç kuşku yok, Montaigne çağının bütün kitaplarını üç eksik, beş artık okumuştur.

Aynı şeyi 1972 yılındaki bir yazar için düşünebilir miyiz?

Klasikleri mi okursun, yoksa sayısı her gün biraz daha çatıpu-ma olan çağdaş yazarları mı?

Dirlik, dışlık bırakmayan bir konu.

Bir eğitim sorunu.

Gelgelelim eğitimciler hiç oralı değil.

28 şubat

Çay böbreklerime, ıhlamur barsaklarıma, kahve hem böbrek, hem barsaklarıma dokunduğu için ister istemez sütlü kahveye yapı-şıyorum. Ama onda da şeker olmayacak.

Alar sabah boğazımdan aşağı sıcak bir şey, bir kaynar akıtmak

alışkanlığı olmasa kolay. Ama o bir, cigara iki. İçmeden duramıyorum.

Geçen ay edebiyat kahveleri üzerine bir denemeye başlamıştım. Kahvelerin kapısından şöyle içeri bakınca iş büyüdü. Şunu da anlatayım, bunu da unutmayayım derken yazım bir inceleme - anı boyutu kazandı.

Bu iş için bir sürü kitap okumam gerekli.

Bu düşünceden yola çıkarak öğleye değin Tanpınar'ın *İstanbul'*unu karıştırdım. Onun en tatlı yazılarından biri.

Nerval'in *Doğu Yolculuğu* adlı kitabına aldığı meddah öyküsü, Tanpınar'ın demesine göre, bizdeki öykülerin değişik bir biçimiymiş.

Fransız ozanının ballandıra ballandıra anlattığı öykü gerçekten değişik midir, yoksa Nerval onu yanlış mı saptamıştır?

İşte hiç mi hiç çözülemeyecek bilmecelelerden biri daha.

Yaşayıp gidiyoruz. Ama gerçekler tarihlere ya geçmiyor, ya da çok daha başka kılıklarda geçiyor.

Aynı olayları anlatan yazarların hep değişik biçimler ortaya koymaları bunun açık bir örneği.

1 mart 1972

Otobüsün kapısındaki adam biraz kırırdasa ben de içeri dala-bilecektim.

Adamın tersliği yüzünden yarım saat daha soğukta bekledim.

«İnsancıl olmayanın berisinde insancıl olan vardır.» der bir Alman yazar.

Gel de bana bu mavalı yuttur bakalım.

Kaldı ki, insanlık dışı davranışların yoğunluğu karşısında, onların altındaki insancıl yanı görmek de çok zor.

Yolda, insanın kafası daha iyi işliyor.

Otobüsün penceresinden dışarı seyrederken usuma üşüşen anıları hemen saptadım.

Anılar tuhaf mı tuhaf!

Bir geliyor, bir gidiyor.

Gidenler kimi zaman bir daha geri dönmüyor.

Not almadım mı, onları bir daha yakalayamıyorum.

Bütün gün *Sokak, Hamle, Yeni İnsanlık* dergilerini taradım. 32 yıl öncesinin dergileri. Bir sürü not çıkardım.

Edebiyat anılarımı yazarken onlardan yararlanacağımı sanıyorum. Zaten tarama işini de kafamdaki düzene göre yürütüyorum. Aldığım notlar yıllarca önce belleğimin bir köşesine çekilip duran anılar, izlenimler. Şimdilerde onları denetliyorum.

Bugünkü gazeteler yine üzücü haberlerle dolu.

Başbakan Erim aranan gençlere şöyle seslenmiş:

— Teslim olun ve pişmanım deyin.

Gençler her vakit ve her memlekette toplumla çatışma halinde görmüşlerdir kendilerini.

Barrès XIX. yüzyılın sonlarında şöyle der:

— Yeni Çağ gençlerinin acısı, ne yapacaklarını bilmemekten ve bir de güçsüz olmaktan geliyor.

Bu, biraz da yaşlıların görüş açısı.

Gençlerin de vardır kendi istekleri, kendi düşünceleri.

Onların üstüne üstüne gitmek değil, onların dilini anlamaya çalışmak gerek, Dahası, onlara güvenmek gerek!

Gide, gençlere güvenini şu sözlerle dile getirir:

— Doğrunun gençlikte olduğunu sanıyorum. Bize karşı her zaman onun haklı olduğunu sanıyorum. Ona öğretmeğe kalkışmak şöyle dursun, biz ağbeylerin ondan öğrenmemiz gerektiğine inanıyorum. Gençliğin yanılabilirliğini bilmiyor değilim; görevimizin, elimizden geldiğince, bu yanılmaları önlemek olduğunu düşünüyorum. Ama bana öyle geliyor ki, korumak isterken, gençliği çoğu zaman engelliyoruz.

İşin tuhafı gençleri yere çalanlar hep yaşlılar, ya da ortayaşlılardır.

Şimdiye değin, gençlerden birinin çıkıp da gençlere dil uzatması üzerinde çokça kafa yormalıyız.

Yaşlıların her düt dediği keçi olsaydı, dağlar taşlar çoktan sürülerle dolardı.

Öğleden sonra 150 sayfa okuyarak, daha doğrusu koşarak, Mario Puzo'nun, geçen hafta başladığım, *Baba'sını* bitirdim.

Son sayfaya kusarak, mide sancıları çekerek ayak bastım, demek daha doğru.

İte atsan, gramını yemez.

Gerçi Amerika'daki mafiacıların devlet üstü yaşamları üzerine az çok bir bilginiz oluyor ama kitap bütünüyle güverte yolculuğu.

Oysa *Baba'yı* öylesine övmüşlerdi ki ben de kendimde bir eksiklik duymaya başlamıştım:

— Bari şunu ben de okuyayım.

İki yıl önce, aynı oyunu bana Henri Charrière de oynadı. O da *Kelebek*'iyle beni iki seksen yere mıhladı.

Akşam Henry David Thoreau'nun *Walden*'ini okumaya başladım. İki de pepsi yuvarlayınca biraz kendime gelir gibi oldum.

Oh, dünya varmış!

14 mart 1972

Bu sabah dolmuş durağına gitmek üzere Selânik Caddesinden geçiyordum ki bir otomobil beni tekerlekleri arasına alıp almamak için bir süre düşündü. Sonra, zınk, durdu.

En dikkatsiz şoförün bile üstüme yönelmesi düşünülemezdi. Hem adımlarımı yavaş yavaş atıyor, hem de daha kaldırımın kenarında bulunuyordum.

Arabanın içinde kalantor marka bir adam gözlerini bana dikmiş bakıyor. Anlaşılan otomobilin bir an sarsılması keyfini bozmuş.

Şoför ise bütün bilinen düdüklere öttürüyor.

Araba uzaklaştıktan sonra biri sordu:

— Neden sesinizi çıkarmadınız?

— Bayım, eskiden olsaydı dünyayı ayağa kaldırırdım. Ama şimdilerde bende ses arama. Çünkü yaş elli üç. Yaş elli üç demek de, haklı olduğunu ortaya koymak için harcayacağın zamanı başka bir işte kullanırsan daha yararlı çıkarsın, demektir.

Bunu iyice belle.

Sen haklısın, ben haklıyım, o haklı! Ne demek bunlar? Hakkın, kimin yanında olduğu bugüne değin anlaşılmış mı ki, bundan sonra anlaşılsın. İyisi mi, haklı olduğun, ama ergeç haksız çıkacağın bir iş üzerinde çokça durma. Tabana kuvvet. Haklılık kaçmaktır, lâf yetiştirmek değil.

Söyleyimi yeni bitirmiş ve yolumu sürdürmeye başlamıştım ki, bir başka ses:

— Öldün mü ağabey?

Akşam, Refik Ahmet Sevengil'in *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?* kitabından 30 sayfa.

Çabuk çabuk atıştırdığım yemeği iyice sindiremediğim için kalbimde koşuşmalar.

15 mart

Bir dostun telefonu.

Fehmi Baldaş'la birlikte Jean Giraudoux'dan çevirdiğim *Chaillot'daki Deli* oyununu bir profesör yavrusu eleştirecekmış. Çeviri yanlışları olduğuna yüzdeyüz inanıyormuş. Bende varsa ödünç olarak vermeliymişim.

Öğleden sonra ve akşam: Halit Ziya'nın *Kırk Yıl* adlı kitabı.

17 mart 1972

«Özgürüm! önemli olan bu. Bir kuş gibi, yelyepelek, bir mahallede bir mahalleye uçuyorum. Hapisten salıverilmiş gibiyim. Herkese yeni gözlerle bakıyorum. Her şeye adamakıllı ilgi duyuyorum.»

Henry Miller'in Paris'teki yaşamından sızdırılmıştır bu sözler.

Yengeç Dönencesi!

Miller'in romanları bir özyaşam öyküsü.

O, başından geçenleri anlatmaktan hiç mi hiç çekinmez.

Dahası, başından geçmeyenleri de kendisine mal eder.

Başkaları da bir sürü şey yapar. Ama onların sergilenmesi söz konusu oldu mu, fırt, cızlamı çekerler.

İnsanları ürküten bir şeyin yapılması değil, anlatılmasıdır.

Akşam yine: Halit Ziya Uşaklıgil.

26 mart

On gündür günlüğüme tek sözcük yazmadım.

Günlük yazmak da ayrı bir iş. Her şeyi bir yana itecek, oturup düşüncelerini, izlenimlerini döktüreceksin.

Yaz, yaz, yaz.

Bunun sonu nedir? İnsanın her yazdığı önemli olabilir mi?

Bunları kim basar ve kim okur?

Thoreau gibi, Léautaud gibi bütün yaşamını günlük tutmaya vermiş yazarların günlüklerini baştan başa okuyacak kaç meraklı çıkar? Onların tiryakileri bile yapılan seçmeleri yeğlerler sanırım.

Ama ben yine de bu iki yazar gibi olmak isterdim.

Sabahın göründen gece yarısına değin günlük yazmak, öteki yazılarıma da: «Siz biraz şöyle durun!» demek.

Görüyorsunuz ki bunu yapamıyorum. Şiirlerimden, denemele-
rimden vazgeçemiyorum.

10 günüm yine eski dergileri incelemekle geçti:

Yenilikler, Yenilik, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, İnsan. SES dergisine de bakacaktım. Millî Kütüphanede bulamadım.

27 mart 1972

Ernst von Salomon kimilerince en iyi Alman yazarıymış.

Gilles Perrault böyle söylüyor *Kızıl Orkestra* adlı kitabında. (Almanlara karşı çalışan bir casusluk örgütünün adıdır bu.)

Salomon'un *Savaş Okulu Öğrencileri* (Die Kadetten) adlı kitabının Fransızca çevirisini geçen hafta kitapçıda görmüştüm. Cep kitapları dizisinde.

Bilmem yarın onu almak isteyecek miyim, istemeyecek miyim?

Biri bir kitaptan açtı mı bütün meraklarım ayaklanıyor.

Alsam da ne zaman okurum. Sırada o kadar çok kitap var ki...

Ama bir kitap, okunmasa, şöyle bir taransa da insana bir şeyler verir.

Yabancı kitap adlarını günlüğüme doldurmak da iyiden iyiye canımı sıkıyor. Büyükleme duygusu veriyor bana. Okurlarımdan utanıyorum.

Nedir, onların sadece Türkçe'lerini vermek de saygısızlıkların en büyüğü sayılmalı.

Akşam: Ahmet Rasim'in *Muharrir, Şair, Edip* adlı kitabı.

28 mart

Biz edebiyatı bir can sıkma sanatı haline getirmişiz.

Aynı şeyi Fransız ressamı Delacroix resim sanatı için de söyler.

Okurların içini kıyan, midesine eşek alıp beygir sattıran kitapları niçin yazıyoruz? Okurlar ister mi bunu?

(Eckermann: İnsan yalnız hayran kalacağı şeyleri okumalı.)

Öğleden sonra Millî Kütüphaneden Semih Mümtaz S.'nin *Tarihimizde Hayal Olmuş Hakikatar* adlı kitabını getirttim. Yazar büyük bir edebiyatçı olarak çıkıyor ortaya. Ama XIX. yüzyılın ikinci yarısıyla, XX. yüzyılın başlarındaki sarayları, yalıları, insanları, gelenekleri, padişahları, bayramları, düğünleri, eğlenceleri v.b. içeren anılar tatlı tatlı okunuyor.

Can sıkma işini bir sanat haline getirenlerin Semih Mümtaz S.'den öğrenecek çok şeyleri var.

Kötü günler!

Çok insan ölüyor.

Öldürülüyor.

Yıllarca önce ozanlar üzerine yazdığım bir şiirde şöyle demiştim:

Bütün aptallar duracak

Biz gideceğiz

Başımdan aşağı ağır bir uyuşukluk, ahmaklık sıvısı süzülüyor.

Yüzüm, ellerim, usum yapış yapış.

Kitap okumak bile gelmiyor içimden.

Oysa çekemezlik ve kin duygusu olmayan tek yaratık o.

(G. C. Lichtenberg: Kitap bir aynadır. Ona bir maymun bak-
mıssa, orada elbet bir havari görüntüsü belirmez.)

4 nisan

Ozanların çoğu kendini yineliyor, yenileşmeye önem vermiyor. Aynı imgeler, aynı düşünce kalıpları. Yeni biçimlerin ardından koşmak gibi bir kaygıları yok.

Belki bu gibilerin çevresindekiler bu ozanlara alkış tutuyordur ama onlara kulak asmamak gerekir.

İlk kurşun insana, eninde sonunda, çevresinden gelir.

Çok yazmaya değil, özlü şeyler yazmaya bakmalı.

Bugünkü günde kendisini çokça aratan bir ilke.

Kötü zamanlar yaşıyoruz!

Tonlarca şiir yazılıyor. İşe yarayanı ise az mı az.

5 nisan

Dün bu deftere yazdıklarımı bir daha gözden geçirdim.

Kendi düşüncelerimi denetlemek için.

Doğrusu, gençliklerinde çok iyi şiirler yazmış, bunlarla birçok ozanları —daha çok küçükleri— etkilemiş sanatçıların yaşlılıklarında kendilerini kötü şiir yazma kolaylığına kaptırmaları da üzücüdür.

Rüzgâr ne yandan eserse essin. Bir ozan her şeyden önce şiirlerini sağlam bir temel üzerine oturtması gerekir. Ondak kaydırması.

Şu unutulmamalıdır: Ozanlar bir süre sonra kendi şiirlerine öykünürler. Hem de kötülerine. İyilerine öykünmek yenisini yazmak kadar zordur.

İlhan Berk tente fora edip bütün Irak'ı arşınlamış.

Telefonda haber verdi.

Kerkük Türkleri'yle de birçok pohpohlu oturumlar yapmış. Bağdat caddelerinde ise, yere düşüp bayılmadığı kalmış sadece.

Ama bana öyle geldi ki, dilinde, gördüklerinden çok, yazdıkları, düşündükleri var.

Geziye çıkanların çoğu böyledir.

Dışardakileri değil, kafalarının içindekileri görüp anlatırlar.

Haşim'in *Frankfurt Seyahatnamesi*'ne de bu gözle bakılsa pek yanlış olmaz.

●

gelecek sayıda salâh bîrsel'in günlüğünden
başka parçalar.

güzel otlar sevinci

fazıl hüsnü dağlarca

Mart geldi ya
Güzel otlar bürüdü dörtyanı
Mart geldi ya.

Koparacaklar yolacaklar
Belki yeniden
Koparacaklar yolacaklar.

Kesecekler biçecekler
Belki bir daha hepsini
Kesecekler biçecekler.

Mart geldi ya
Güzel otlar bürüyecek dörtyanı
Mart geldi ya.

gön

metin eloğlu

Yukarıdan aşağıya bakınca
Üç eksikimiz yok
Aşağıdan yukarıya
Hiç eksikimiz.

Sağdan sola bakınca
Bir elâ tırtıl
Soldan sağa bakınca
Soldan sağa bakınca mı.

İçten dışa okuyunca
Sanskritçe bir zembil
Dıştan içe içten dışa
Üsküdarım burkulunca

Eskimolardan kalma
Bir hülle bu
Aynaroz kasabasında
Ki gömü.

yaşamak üzerine bir yorum denemesi

fusun altıok

Yaşamak; kâh kopuntulu, bölük-pörçük, kâh adımbaşı, hiç sektirmeden *karşılaşmak* demek olmalı diye düşündüm. Birşeylerle, birileriyle, kişiyi kuşatan, çevresinde dönenip duranlarla bir yerde, bir anda, birden karşılaşmak —hiç karşılaşmamışcasına! Böyle denince pek bir soyut, pek bir köşesiz gelebilir kişiye yaşamak. Böylesi bir tanım çoğuna dudak büktürebilir. Çünkü kendi yaşamasa da, yaşamak hakkında eni-konu duymuş geçirmiştir hemen herkes. «Yaşamak bir süreçtir.», «Yaşamak, eylemde bulunmaktır, mücadeledir.», «Yaşamak, derin ve yoğun bir uğraştır.»... daha... «Yaşamak yorulmaktır.», «Yaşamak tüketmek ve tükenmektir.», ya da «Üretmek ve dönüştürmektir.» ve dahaları, dahaları söylenebilir. Pek öyle yadırgatmayacak tanımlar olur belki bunlar. Oysa, nedir bütün bunların temelinde, yaşamayı gerçekten yaşama kılan? *Karşılaşmak*, karşı karşıya kalmak, çok daha somut, çok daha gerçek, en gerçek, en yakın özü değil mi yaşamanın?

Bir işin gereklerini yerine getiren, bir yerden kalkıp bir başka yere giden, karar veren, seçen, düşünen, değerlendiren, yargılayan, savaşı, direnen, seyreden, vazgeçen, bekleyen, boşveren, uzatmayalım, eyleyen ya da eylemeyen kişi yaşamıyor mu? Yaşamasının görünüşleri, belirtileri, kesitleri değil mi bunlar?

Burada bir kesinliğe varılamaz diyorum işte! Bütün bu etkinlikler, edginlikler yaşamanın yansımaları olabilecekleri gibi, yaşamazlıkla koşut da gidebilirler. Eğer bir karşılaşma —türlü karşılaşmalar— araya girip, yaşananın altını çizmiş, yaşananı yaşayanın gözüne sokmuşsa, o altı çizilen yaşanmıştır, «yaşantı» olmuştur. Ya-

şananlarla, yaşamaksızın baştan geçenler birlikte yaşamı oluşturlar. Diyelim bir ölüm; bütün törenlerden, ölümü izleyen günlerin tatsız, boğucu ezikliğinden, acılardan, yanmalardan çok sonra, ansızın, hiç beklenmedik bir anda ilk kez ve taptaze yaşanabilir. Bu, onunla gerçekten ilk kez karşılaşmış olmak demektir. Hemen her insan, çoğu zaman akıl almaz biçimde ve inanılmayacak kadar dik-katsiz olabiliyor.

«Hayatının bir roman» olduğunu söyleyenlerin anlattıklarına kulak verecek olursak, pek olaylı geçen bir süreçten söz edildiğini anlasak bile, yaşananın bu yaşamdaki katkısını ve payını ayırtedemeyiz. Diyeceğim, serüvenleri dillere destan olmuş biri pekâlâ yaşantı fukarası olabilir de, bir başkası, çok daha dar görgü-bilgi olanaklarıyla, dünyanın kaç bucak olduğunu yaşamasına aktarabilir. Dünyanın bucaklarıyla karşılaşmak, bir bakıma başarısı ve becerisidir. Bu da ancak severek, ya da kovarak olur. Tavır takınarak, yerini konumunu belirleyerek baktığını, gördüğünü anlamlandırabilir, yaşantılaştırabilir kişi. Aynı nesnel dünyada, aynı nesnel koşullarda yaşarken, kişiler arasında iletişim tıkanıklıkları olması bundan değil mi? İnsanı görüşümüzde, dünyayı görüşümüzde ortaklıklar bulmadıkça bir dünyayı paylaşmanın bunca katlanılmaz oluşu ve dünyaların ayrılması bundan değil mi?

Yaşamayı olmayanın, yaşantıları çekip çevirmek, dizginleyip, tornalamak istemesi bundan. Acıyı yaşayanın, haksızlığı yaşayanın, öfkeyi yaşayanın, değerleri yaşayanın, eylemi yaşamamasından ve olanca yoğunluğuyla yaşamamasından bunca korkulması ve yaşamazların, yaşam boyunca aslında sadece bu korkuyu yaşamaları da bundan.

Ne var ki yaşayana yaşadığı, yaşamayana yaşamadığı ve bunun niye böyle olduğu öğretilemez. Öğretmek, kavramlara dönüştürmektir birşeyi. Bir düzeyden alıp, başka bir düzeye taşımaktır. Bu taşıma sırasında, taşınanın üzerindeki çiçek tozları, yongalar, can serpintileri, ince ışınlar dökülür gider. En kavramlaştırılmaz olandır bu yüzden yaşamak. Hemen hemen herşey yaşanabilir. Hemen hemen herşey! Ancak kavramlar yaşanmaz. Kavramların içi boştur. Oysa yaşantılar, belli bir yer ve zamanda, belli bir kişiye yaşamış olmasalar ve salt bir olanak olarak karşımıza çıksalar bile, hep doludurlar, dopdoludurlar.

Yaşadığını yazmak, yaşamadan yazmak, ya da yazdığını yaşamak gibi, yaşamalı-yazmalı tamlamalara buradan yaklaşılsa ayrımlar seçikleşebilir. Hiç yaşamadan yazılabilir mi? Yaşamadığı

için yazdığını savlayanlar bile var. Belki yazdıklarını yaşıyorlardır, ya da yazmayı! Yaşamadan yazmak, kavramsal yazmaktır. Kavramsallıkla soyutluk bir tutuluyor kimi zaman. Oysa yazılmaya değerli her yazı, bir yerde soyuttur ama hiçbir yerde kavramsal değildir. Şiir olsun, öykü olsun, roman olsun edebiyat, «gerçekten daha gerçek» olmaya yönelik olduğunda bile, bir soyutlama ürünüdür. Kavramlaştırma ise, edebiyatı, sanatı uzaklaştırır.

Yaşadığını yazmaya gelince,... hangi yaşadığını? Başından geçeni mi, gördüğünü, tanık olduğunu mu, gerçekten kalkarak çıkarsadığını mı? Bunların hepsi sanatın içine girebilir, ama aynı olasılık payıyla dışında da kalabilir. Yaşama ölçütü sanata, bir karşılaşma, bir burunburuna gelme anlamıyla; yaşantı olarak girebilir ancak. Yaşantı olan ve yaşantı olma olanağını taşıyandır edebiyatın tüm içeriği. Gerçekliğin gerçekçiliği buradan geliyor bence, edebiyatın edebiyatlığı da. Yazılanın yaşamımıza katılması, onda dünyanın bilmem kaçınıcı bucağı, ya da insanın —yani bizim— bilmem hangi yaşantı olanağı ile karşılaşmamızla oluyor. Karşılaşabildiğimizce!

suçlu şiirler

süreyya berfe

1.

Uzaktan bakınca gülmüyor
Hendekte su birikmiş
Havuzda yaprak

Uzaktan bakınca belli olmuyor
Sende sabır birikmiş
Bende duygu

Uzaktan bakınca görülmüyor
Denizde yosun birikmiş
Kıyıda toprak

Uzaktan bakınca belli olmuyor
Sende söz birikmiş
Bende kuşku

Uzaktan bakınca görülmüyor
Dağda kar birikmiş
Ovada sıcak

2.

Saat onbirbuçuk
Yüzün denize karıştı

Gözlerin gün ışığına
Saçların serinliğe
Uzayan güze karıştın
İstanbul'un güzüne
Uzayıp gittin içimde

3.

Ne mutlu anıları olan aşka
Zamanın zindanında gizli
Bakımsız perişan aşka
Ne mutlu sisle örtülü aşka
Düşlerin toprağında gizli
Susuz gariban aşka
Ne mutlu boynubükük aşka
Kavuşmanın sokağında gizli
Işıksız pişman aşka
Ne mutlu anıları olan aşka

4.

Bütün ikindiler çabuk olur
Diğer günlerin ikindileri
Aydınlık yavaş yürür
Güneş bırakmaz bizimkini
Hızla geç tanıdıktan komşudan
Yaşadığın gibi
Hızla geç engellerin orasından burasından
Koştuğun gibi
Hızla geç yüreklerini saklayanlardan
Sevdiğin gibi
Sen yak zamanın ateşini ocağını
Ayrılığa ölüme sen kafa tut
Bekletme üzme bizim ikindiye
Kendine benzet

5.

Sokul gecedeki sessiz yalnız saate
Uyandırısın kendimiz kılsın bizi
Hızla yayılıyor kuraklık
Kaçıyor bereketi sözcüklerin bile
Sokul gösterişsiz sıradan bir yere
Toparlasın sevmeye alıştırsın bizi
Hızla gelişiyor ucuzluk
Uçuyor rengi aklın bile
Sokul karşı durmayı bilen birine
Anlatsın tuzaklardan uzak tutsun bizi
Hızla çoğalıyor kolaylık
Aşınıyor kabuğu yüreğin bile

6.

O solgun ışıktaki gökyüzü oldun
Sardın dört bir yanıma
Acıyla dokundun bana
Şaşırdım
Parladı dudakların acıyla
Parladı kaçan deli bir kısırak gibi
Şimşekti uzaklarda çakan
Yanıp söndü o solgun ışıktaki

uğur kökden

ANALAR EL BAĞLADI, MAMAYEF'DE

Volgagrad, temmuz 1964

İlkbahar kokan şeftali ağacının çiçekleri arasından bakılınca, güneş altında yalazlanan bir Volga ile karşılaşılır. Tutsak nehir! Deli Volga! Damarında beş denize birden kavuşmak isteyişin cılgınlığı. Seçim zor oldukça, bir limandan öbürüne oyalanışı artıyor. Duraksaması, kararsızlığı da. Yatağında donmuş. Süzgün. Uyuyor. Ne var ki, görünen uyusukluğun arkasında, Fin Körfezi'nden Hazar'a kadar hırçın dalgalarının şapırtısı duyuluyor. Tutkusu, sınır ve son tanımayacak türden.

Acaba kaç düşe karıştı, bugüne dek? Kaç anda, kaç türküye, kaç elin su toplamış nasırına? Şimdi hepsi unutulmuş görünüyor. Dinmiş, büyük susuzluğu. Özlemlerini ve acılarını atmış; durgun, ama için için coşup köpürerek akmakta. Döne döne, ine çıka kaban dalgalar...

Uzakta, güneşin dövdüğü parlak bir kabartma: nehrin sağ sarp kıyısı boyunca uzanan, onun alt yatağına yerleşmiş bir çizgi-kent. Sise gömülü. Görünüp yokolmakta. Bir masal ülkesi gibi gözü çeliyor, merakları kamçılıyor. Onun alımlı bedenini kilometrelerce bık-maksızın koşarak çevreleyen yeşil, doğal bir kuşak, Volga-ötesi steplerin kuru yelini varoşlarda kesiyor. Göz alan bir irade topoğrafyası, tepenin eteğindeki.

Elbette bu böyle! Evcilleştirilmiş bir nehir, bir kentin varolabi-

lecek en güzel ağaçlıklı caddesidir. Orada, kent ışıqlanır. Taşların ve suların susuşunda, nehir, yitirdiği özgürlüğe ve deliliğe yeni baştan kavuşur. Sonunda, koca Volga bile bu kuralın dışında kalamıyor.

Ovada, kent her taşıyla özüne olan güvenini yansıtmakta. Öte yandan, asî Volga'nın ilân ettiği egemenliğe de karşı çıkıyor aynı zamanda. Onurla, öfke ile.

Doğanın ve insanın zaferi. Biri öbürünü bütünüyor. Güçlendiriyor. Onun tek sırrı, değiştirme iradesinde toplanmakta. Yahut, yeşilin ve mavinin ortak harmanında kullandığı ölçülerde. Yeniden dirilişin gücünde. Yaşama sevincine, nice yokluklardan nice yitirilenlerden sonra, bir kez daha ve daha gür katılabilmesinde.

Volgograd'ın bağrında, halâ evet ile hayır arasında yaptığı salınımların yararları duruyor. Yirmi yıla karşın. Mamayef Tepesini gölgeleyen meyve ağacının pembe çiçekleri yerde. Yeni dökülmüş. Diri, henüz ezilmemiş, taptaze. Sonuncu, yani ikinci «hayır»'ın önünde, ölçülü bir saygı duruşunda bulunuyorlar. Sanılır ki, seftali çiçekleri bile biliyor: bu ilkbaharın yirmi yıl gerisinde cehennemlerin nasıl birbirine karıştığını. Daha gerilerde ise, iç ve dış düşmanların koalisyonuna karşı sürdürülmüş ünlü Çiçerin savunması. İç savaş, yiğitlik ve direniş günleri.

Biraz ilerde iki genç duruyor. Elele tutuşmuşlar. Erkeğin gözleri yere dikili. Sabit, dikkatli ve içine sızılmayan bakışlar. Eğer aradığı bir obüs parçası ise boşuna: artık hiç bir kalıntı yok, kemikten yahut madenden! Yok o değilse, en az bir kuşak boyu kurumamış, taze, sıcak bir kan pıhtısı mı? Belki de kiralık bir kinin ayrıışmış, kokuşmuş, sonuncu elemanları? Uzak anısı? O da, o da değilse, bir sorunun eksik kalmış karşılığı mı?..

Erkeğin yanındaki incecik genç kız onun kolunu çekti. Sonra gülüşerek, gençlik, sağlık ve kuvvetin ittiği adımlarla, Mamayef Tepesine çıkılan uzun taş merdivenleri inmeye koyuldular. Gitgide saçrayarak, koşarak, gençliğin ve tatilin rengini en küçük harekete bile basarak iniyorlardı. Aşağıdakiler, arkadaşları, onları bekliyorlar olsa gerek.

Merdivenler Volga'ya dönük. Anaların Üzüntüsü Alanına ulaşıyor.

Ağır ve görünmeyen, sıcak bir kül katmanı içinden geçip gelen

serince yel şimdi tepeye varmıştı. Esinti, insanın ensesinden kulaklarına doğru iç açan bir okşama halinde yayılıyordu.

Demin koşan çift, şimdi, aşağıda, birbirlerinin fotoğrafını çekiyorlar. Babuşka ile birlikte.

Babuşka, İkinci Dünya Savaşında Volgograd'ın erkekçe savunmasını temsil eden bir anma yapıtı. Daha doğrusu, bir heykel bütünü'nün en anlamlı parçası. Merkez ağırlığı. Hiç bir zaman granitte bu derece açık-seçik ve öz olmayı bilmiş çarpıcı bir dile raslanmayacak.

Anıtta saklı gerçek: her zaman olagelenin, bundan böyle artık her zaman olamayacağı.

Babuşka'nın yansıttığı somut acıda mevsimlerle değişmeyen, yaşlarla yaşlanmayan, bir sınırdan öbürüne anlamı soysuzlaşmayan bir derinlik var. İki varlıktan birinin ötekine verebileceği her şey orada: sözverişten sevgiye, sevgiden en uzak ve en çetin esirgemezliğe kadar her şey. Üstüne eğildiği yavrusunu iki eliyle yastıklayan ana, tüm gücüyle kara ayrılığa karşı savaşıyor. Direniyor. Granitin birleştirdiği bu iki sevgili, belirsiz bir yolculuğun gideni ve arkada kalanı.

Ananın başındaki örtü, ne oğulun kapanan gözlerindeki kayan umudu, ne de geride başkalarına bıraktığı dayanışma gücünü örtmeye yeterli. Ve, gelecek günler tanık ki, asla yetmeyi bilmeyecek.

Yoğun taş kütle, olanca ağırlığı ile Volga'ya doğru sarkmış. Kente ve Volga'nın dalgalarına, o ananın uzanan kollarından somutlaşmış bir şefkat ışığı yayılıyor. Tümseğin tepesinden seçilen derstiz manzarayla, ölümsüzlük için yoğrulmuş bu anıt arasındaki karışıklık heyecan verici.

Zamanın tüm kirlilikleri yıkadığı bir gök altında, koca alımlı anıt en zararsız bayalığı bile yapısında barındırmıyor. Kişiliğinde anne - vatanın onurunu taşıyarak göz karartan yüksekliklerin doruğunda, özgür, egemen, tarihle olan bir hesaplaşmayı sürdürüyor.

Yalnız, yalnız ölüme karşı değil, gölgelerin içindeki bu ananın direnişi. Onun arkasında, onunla beraber, öteki oğullarını öteki savaşlardan esirgemeyi dileyen ya da nice haklı savaşa doğru uğurlayan tüm anaların kervanı kımıldıyor. Onlar, us dışı bir gücün dizginlerini boşandığı savaşların saçmalığına karşı, batan güneşler ve düşen yiğitler için ağlıyorlar.

Soğukun kılavuzluğunda örtüsüz, yağmur altında çıplak, mermi

taşıyan toprak benizli dünün kadınları. bir halk meydanında, bugün, yabancı parmakların kurşuna dizdiği oğulcuğunun cesedi yanında bekleşen ağubahıtlı analar. Geçmişin, günün ve yarının kan öçleriyle dul bırakılmış yaşlılar. Aynı noktada birleşmek üzere yaklaşan umutların diri tuttuğu, gönülleri paslı, nice nice analar...

Bu unutulmuşlar kervanı adına Mamayef Tepesinde yükselen ulu granit, kinsiz bir hesap soruşun ağırbaşlılığını taşıyor. Kaypak kısrıktan büyük isyana geçmek için bekleyişin ağır pahasını. O bedeli ödeyeceklerin Anaların Üzüntüsü Alanında Babuşka'ya saygı borçları her geçen gün bir kat daha kabarmayacak mı?

Neden sonra, Babuşka'nın fotoğrafını çeken kız beklenmedik tir silkinişle erkeği orada bırakarak seğirtti. İki yanlı, uzun anıt-duvarın dibindeki çocuklara doğru gitti. Yaklaştı, diz çökerek elleriyle sarışın bir kız çocuğunun saçlarını taramaya koyuldu. Öbür elinde ise, çocuğun başından çıkardığı minik bere. Bunlar beş yaşından küçük, gülbüz, kıskançlık uyandıracak ölçüde güzel çocuklardı. İçlerindeki çok küçükler, çift sıralı, ortada uzanan enli bir kordonun halkalarını tutuyorlardı. Soldaki dizi sağ elleriyle, sağdakiler sol. Birbirinin karşısında öbürü olmak üzere. Böylece, her yakada birer düzine. Kız ve erkek, aynı biçimde giydirilmiş çocuklar. Başlarında küllengi bir bere, aynı renkte pantolon, yeşil gömlek. Hepsinin boyunda ise, birer al boyun mendili.

Oysa, erkek, kızın arkadaşı, koca alanda Babuşka'nın gölgesiyle yapayalnız kalmıştı. Bir süre için, dumanlı bakışları genç kızın yanındaki küçüklerle takıldı.

Çocuklar, daha okuma-yazma çağına bile varmamış, her biri ellerini duvarda kazınmış destanın kabartmaları üstünde dolaştırıyorlar. İncitmeden, anlamaksızın, ama içten bir sevgiyle. Bir ağlayış, bir inilti, bir çözülüş, bir veda bile olsa, duvardaki karma karışık girinti ve çıkıntılar, onların çocuk diline çevirisi, küçük eller baştanbaşa yabancı. Daha şimdi başlayan bir ilkbaharı yaşıyorlar: son sözcük, yaşama ve geriye bırakılan sonuncu dilek nedir, ne olabilir, nerden bilsinler? Nasıl kavrasınlar? Bununla birlikte, sokak sokak, ev ev savaşımlar, o okunamayan yabancı dilden kazınmış anıları, kuşku yok, küçük ellerin sahipleri için bıraktılar. Yirmi yıl geride boğulmuş kalmış bir sesleniş. Hiçliğe meydan okurcasına, göz kırpmadan yerine getirilmiş en kutsal adakların izleri.

Bugün, öyle anlaşıyor ki, boyunları al mendilli izciler, kendi-

lerine bırakılan bu mirası, gitgide tükenerek sönmüş sesin bildirisini istemeye gelmişler Mamayef'e.

Anıtsal genişlikteki merdivenlerin başlalngıç basamağını, Anaların Üzüntüsü Alanını, şimdi, renkli ve parçalı bir kalabalık doldurmuştu. Boğucu sıcakın altında kendilerini tartışmaya bırakmış, bir coğrafya, dil ve töre harmanı. Aralarında dikkatin değil, olsa olsa yaşın ayrımı sezilenebiliyor. Ülkenin dört bucağından, toprağın uzak yitmiş köşelerinden gelen gönül borçlarının, saygının sanki buluşma yeri o alan.

Basamaklardan inerken, iki genç siluet, bir kez daha kabartma destanın önünde durakladı. Bu kez beraberdiler. Çimento duvar ise alt düzlüğe dek uzanıyordu. Yıkıntılarda, geçmişin barut dumanında bırakılmış en küçük iz duvara yeniden geçirilmişti. En güçsüz soluk, en sarsılmaz umut, ve en unutulmuş bakış. Binbir sıcak özenle: ölülerin imzaları, oyma ve kabartma asker yüzleri, işaretler; sonra nice değişik, ilginç cümlecikler...

Yaşamla ölüm arasında yükselen bu duvar, ölmek kavramına, birden, beklenmedik ölçülerde, süssüz ve yalın bir çehre vererek onu evcilleştiriyordu.

Ama, ne olursa olsun, sonuç değişmiyor: ölümden bir saniye önceye dek zamanı kapsayan zengin insan yaşantısı, sonunda şu ya da bu yoldan herhangi bir kalıbın içine sığdırılmıştı. İster granitte, ister çimentoda, ama öylece itile kakıla tıklıvermiş. Bu durum, insana tiksinti veriyordu.

Ağızımda kekremesi bir tat dolaştı. Sonra, burukluk orada kalakaldı.

gelecek sayıda demir özlü'nün bir öyküsü

şirirler

gürkal aylan

YORULMAZLIĞA ŞİİR

Yorulmaz doğa
yorulmaz
yorulmaz
doğada
hiçbir şey
Oyun yorulmaz
bakış yorulmaz
yüz yorulmaz
ağız yorulmaz
Dün başkaydı herşeyden
unut
bugün başka
bugün başka
Dün içine güneş
gibi işleyen gülüş
bugün soğuk bir taş

Dün senin için olan
güzel sözler
bugün bir başkasının.

RAY

Aşınmış taşlar gibi
aşınmış sözcüklerden yürüyoruz
Eskimiş resimler gibi
hep aynı yüzlerden geçiyoruz

Yatağın durduramadığı
yeni seller, oysa,
uzakta

1975'in gündönümü

tomris uyar

16 ekim

Geceyarısı geldi kardeşim. Hiç beklemiyordum. Askerliğinin bitimine üç-dört gün bir şey kalmış ama katlanamamış. Bir şey olabilecek, beklenmedik bir engel çıkacak gibi bir duyguya kapılmış, çıkıp gelmiş.

Ailede hiçbirimizin sınırları sağlam sayılmaz. Hani Marquez'in «yüzyıllık yalnızlığa hüküm giymiş» diye nitelediği ailelerden bizimki. Olağan duygulara yer yok. Hep büyük suçlamalar, büyük aldanmalar, büyük bağışlamalar söz konusu. Kardeşimin çocukluğu, ailenin iyice dağılıp çözüldüğü bir döneme rasladı. Kimi zaman el üstünde tutuldu gereksiz yere, kimi zaman da gözetilmedi hiç, bakımsız kaldı. Ev'in hışmından çoğunluk ben korurdum onu. Bebekken çok sevdiği köftesini pişirip yedirir, altını değiştirirdim delikanlılığında, gizlerini paylaştım. O yüzden aramızdaki sekiz yıllık yaş ayrımı, ona bugün de anaca duygular beslememi engellemiyor.

Kan bağı denen kavrama hiçbir zaman inanmadım. Bilerek, seçerek sevmek istedim bağlanacaklarımı, dostluk kuracaklarımı. Ama karşımdaki genç, güzelim iki kız bebeğin —ikizlerin— babası, aile sorumluluğu yüklenmeye çalışan bir adam, bir erkek artık. Çocuğumun dayısı. Kan-bağı çoğu kere birbirimize kattı bizi; gerginlikler, kırlmalar, para kavgaları... Belki ancak şimdi tanıyabiliriz birbirimizi.

Balkon kapısını açtım, gecenin temiz havası doldu içeri. Serin bir çarşafın üstünde temiz, dingin bir uykuya daldı.

Sorunları var. Kişisel sorunlarını nasıl çözebileceğini tamtamına

kestiremeyen, dahası, bu çözüm işini çoğu kere başkalarına bırakan biriyken, ansızın kendi el atması gereken açmazların içinde bulmuş kendini. Pek konuşmuyor, kullandığı kırık dökük sözcüklerden dertlerinin anlaşılmasını bekliyor. Anladığım kadarıyla askerlik, amansızca yüklenmiş üstüne. Pek açmıyoruz bu konuyu. Ne de olsa geçebilir; bu bunalımı atlatacak eninde sonunda. Sonraki yaşaması, çizdiği yol çok daha önemli. Dünyaya kapalı, bilime tutkun, saygın bir profesör olabilseydi, mutlu yaşayıp giderdi bir ölçüde. Yalnızca bırakılsaydı, ama olmadı.

Bir İstanbul öğlesinin iyi gelebileceğini düşündüm. Pasaj'a gittik. Çantası da yanımızda. Hurçla çağdaş havayolları —şirketi— çantası arası bir şey. İkide bir zırzırı açıp yeni baştan düzenliyor çantasını, son eklediği hep, en sonuncuymuş gibi geliyor gerçekten. İçine bütün yaşadıklarını sığdırmış da biryerlerde unutacakmışcasına telâslı. Dış fırçası, onluk Nobrium, bir pijama, bir sürü kitap. Çantaya uygun bir iskemle bulduktan sonra midye tava, kokoreç, taze badem gibi pasajın bütün turistik maddelerini ısmarladık. Açıldı çok geçmeden, anlatıyor; dinliyorum. Eskiye göre daha bir sertleşmiş; daha acımasız ve kesin buluyorum onu, seviniyorum. Cigaramı yakıyor, iskemlemi çekiyor, ceketimi tutuyor, tuvalete götürmeye kalkışıyor beni. Karşı çıkmama önce şaşırıyor, rahatlıyor sonra. Yemeklere dokunmadan kalkıyoruz; votka bitti.

«Sen martini severdin aklımda kaldığına göre» dedi. «Ben ısmarlayabilir miyim?»

Güneşin gözleri aldığı bir sokak kahvesinde oturup martini içtik. Anlatıyor hâlâ. Ne kadar çok şey biriktirmiş. Camlı kapıdan girip çıkan kalabalığı gözlüyoruz. Sokak kahvelerine dadanmış miskin delikanlılar, kof genç kızlar. Bodrum'dan tiksindiğini anlatıyor ansızın. Ben de orayı eskisi gibi sevmediğimi söylüyorum. Zaten bir kerecik gitmiştim. Yaz geceleri bedenlerinin yarısıyla cinsel özgürlük serüvenlerine kalkışanları, sonra o bedeni bütünleyip ağırbaşlılıkla kış işlerinin başına dönenleri konuşuyoruz.

«Demek aradan geçen bunda zamanda sana sevgimi yitirmemişim,» dedi birden. Gözleri dolu doluydu. «Aklımdan geçen her şeyi anlatabildiğim tek kişi sensin.»

«Ben de sevindim,» dedim, «seni görünce telâşlanmışım önce. Babamın önemli bir rahatsızlık geçirdiğini söylüyor.

Gerçekten ne kadar uzun bir süredir aramadım babamı, irkiliyorum birden. Altı ayı geçti.

«Kalkalım artık,» dedim. âpüşüp ayrıldık. Bir daha ne zaman görüşürüz kimbilir.

Babam, telefonda sesimi duyunca hiç yadırgamadı, sitem de etmedi.

— Cuma'ya Rejans'ta, dedi yalnız.

Eskiden olsa ille de beşinci sınıf bir lokantaya gitmede diretirdim. Yorgunum artık.

— Peki, dedim. Rejans'ta. Ama sarı-votka içmeme içermeyeceksiniz, üzölmeyeceksiniz.

— Eskiği açmak yok, dedi. Yeni baştan. İki arkadaş gibi.

5 kısım

Hava, sıcak yaz göğü izlenimini vermekte kararlı. Ama aldatmıyor. Işıklar dikey, ta tepeden oklar halinde vuruyor bir kere; tozdan, sisten sütunlar. Yerler, sokak taşları serin. Bitkilerdeki, özellikle bozlaşmış ağaçlardaki kırağı tanecikleri öğleye kadar sürüyor.

Gece İskender çıkageldi. Düzce'den. Kırsal Kesimlerde Eğitim Sorunları anketi hazırlıyorlar üniversitede topluca. Fahrettin'den, işçi Hidayet'ten, köye gelen gençlerle bir fotoğraf çektirip bu anı unutulmaz kılmak isteyen köy ağası Rahmi Mazlum'dan ve oğlundan ve torunundan ve bütün ortalarda dolaşan çocuklardan selâm getirdi. Gönderen, getiren sağ olsun.

10 kısım

Bir süredir televizyonda ve radyoda Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili anılar dinliyoruz. Anlatılanlardan, müziğe tutkun olduğu ortaya çıkıyor. Viyana valslerini, Rumeli türkülerini, sonra Şahane Gözler, Mâni Oluyor Hâlimi Takrire Hicabım, Cânâ Rakibi Handan Edersin şarkılarını, Alı Yemeni ile Manastır türküsünü özellikle çok seviyormuş; bir de kendisinin yeniden düzenlediği Tosca aryasını. Tangolardansa, «Mehtaplı Bir Gecede»'yi. Coşkunluk ve hüznün dışında bir tutarlılık aranmamalı sanırım bu örnekler arasında.

İçler acısı bir anma programı tepeden tırnağa. Şöyle dedi Safiye Ayla: «Atatürk, bir kere gittikleri, devamlı müşterisi oldukları bir gazinoda...» O gazineye «tebdil-i kıyafet» gitmiş. Kuru kestaneyle rakı içen bir adamı görünce de şöyle demiş: «Safiye, işte hayat bir kuru kestanedir.»

Yemen türküsünü dinlerken de duygularını şöyle belirtmiş: «Zavallı Türk çocukları başka yerlerde ölüyorlar, ne acı! Ne anılar ama!

Klâsik müzikçiler, folklorcular, tangocular sırayla sahip çıkmaya çalıştılar Atatürk'ün mirasına, müzik beğenisine. Dün de Celâl Bayar tarihî konuştu. Çok yaşlanmış. Ellerini ve gözlerini koyduğu yerde unutacak kadar. «Bunu» ve «Bunları» sözcüklerini gelişigüzel kullanıyor. Sözelimi şöyle «Demirci efe beni görmek istemişler bunu, pusula yollamışlar bunları.» v.b. Birileri uyarmış olmalı ki o iki sözcüğü kısık sesle söylemeye çalışıyor yine de tutamıyor kendini.

İnsanlara tek tek saygısızlık etmek kolay. Ama bütün bir ulusa üstelik program düzenleyerek yani bile-isteye saygısızlık etmek güç olsa gerek. Kültür geleneğimizi elli yıla indirmek istemenin acısını mı çekiyoruz? Atatürk'ü anma programı ilerde aydılarının sık sık başvurabileceği bir belge olarak kalacak. Hikmeti vücudları kendi sofrasına bağlı insanlar arasında yaşamış Mustafa Kemal; o insanlar günümüzde de var, sürüyor.

16 kısım

Sizin hiç Suriye hesabına, Kral yararına casusluk yapan sosyalist dostunuz oldu mu? Benim var. Daha doğrusu, varmış da bilmiyormuşum.

Bugün öğlen o dosta yemeğe ve içmeğe çağırıldık. Konu döndü dolaştı, 1950 yıllarına, Konya Ereğlisi'ne geldi. Konuklardan biri de o sıralar Konya Ereğlisi'nde öğrenciymiş, şimdi avukat. Anımsıyor olayı. Bizim casus arkadaşın tutuklandığı, o gün başka bir cezaevine nakledileceği, başka bir kentte yargılanacağı haberi, elaltından ustalıklarla yayılmış öğrenciler arasına. Onlar da belki bir fırsatını bulup linç edebiliriz haini diye düşünerek mapushanenin önünde toplanmışlar. Elllerinde taşlar, sopalar.

«Sekizyüz metrelik bir yol var cezaeviyle gar arasında, «diyor bizim casus. «Gerçi yanımda jandarmalar var ama kalabalık, çevredeki öğrenci halkası gitgide daralıyor. Her anını, her metresini anımsıyorum o yürüyüşün. Trene bir atlasam...»

«Ağabey yahu,» dedi avukat. «Hiç düşündün mü? Ya öldürseydik seni o gün? Öyle de inanmıştım ki casus olduğuna.»

Ahmet Çavuş, trende açmış kelepçeleri, arkadaşın sigarasını yakmış. Derken biri girmiş vagona. Arapça konuşuyormuş habire.

«Ne diyorsun sen arkadaş?» diye sormuş bizim casus. Bir şeyler dönüyor besbelli. O zaman anlayabilmiş.

«Allah Allah,» demiş adam, «Sen Suriye casusu değil misin?»

Casus ve öldürücüyle keyifli bir öğle yemeği yedik. Ne de olsa böyle bir şölen kimselere kolay kolay kısmet olmaz.

kendi göğünü aramak

•

metin altıok

- Söyle bana ey yolcu, nedir senin gittiğin?
- Yola düşkün, azgın bir at gibidir yanımda eksikliğim.
- Söyle bana ey yolcu, senin yurdun neresi?
- El kadar beyazlığı bir sigara paketinin, sabaha kadar sıkıntıyla çizdiğim.

I. BÖYLE SÖYLÜYOR BİR GEZGİN

Böyle söylüyor bir gezgin o düğümlü sesiyle,
Atarken çentiğini sözün yaşlı kütüğüne.
Geçiriyor boynu bükük rengiyle,
Bir gelinciğin hüznünü okunmaz künyesine.
Böyle söylüyor bir gezgin o düğümlü sesiyle;
Herşey biraz acıdır bilinen eksiğiyle.

II. SAVRULAN

Görüyorsun bir acıyı gidiyoruz seninle,
Örselenmiş söz yığınları bırakarak
Kırık tekerlekler gibi ardımızda.
Ve üstümüzde döneniyor çaylak sürüsü,

Doyabilmek için yaralı bir aşkla.
Konup göçüyoruz böylece acıyla birlikte.
Bir imgeye dönüşen, rüzgârın önünde
Savrulan ve toza boğulan,
Soluk ve üzgün bir mendilin peşinde
Üstünde birkaç damla gözyaşı olan,
Koşuyoruz herşeyin silindiği bir yere.
Böyle söylüyor bir gezgin o düğümlü sesiyle;
Herşey biraz acıdır bilinen eksiğiyle.

III. TESBİH

Dizilmiş gecenin uğuldayan derinliğine,
İmamesidir dağlar bir gurbet tesbihinin.
Kendini gizlice silen bir yolun dönemecinde,
Başparmağımı üzerinden acıyla geçirdiğim.
Arasında ıssız ve karanlık köylerin,
Gözü kapalı adım gibi bildiğim.
İmamesidir dağlar bir gurbet tesbihinin,
Elimden kimbilir kaç kez geçirdiğim.

IV. SİS

Özenle boyadım ipliğini sevginin,
Gidip te bulamamanın incinmiş rengine.
Sisi gümüş bir rüzgârla tepelerden eğirdim,
Dokudum yalnızlığın bu serin kumaşını,
Sesime ayrılıklardan bir gömlek diktim.
Ölümü tastamam ezberledim de geldim.
Ağızımda bu buruk türkü tadıyla,
Bilmem ki burdan nereye giderim.

V. YANGIN

Sonunda kendime bir top yangın edindim,
Hüznün ölü bakışlarından yuvarlanan inatla,
İsli bir yol bıraktım kımıldayan arkamda,
Yanmış bir günün sürüklenen kanatlarıyla,
Koştum, durmadan koştum o küçük yangınımla,
Adımın çaresiz kıyılarında, kendi göğümü bulmaya.

mahur beste'nin bitmemişliği

oğuz demiralp

Kimi yazarlar vardır, bize bıraktıkları taslakları, bitmemiş metinleri, en sıradan sözleri bile değerlidir, yapıtlarının bütünü ya da oluş süreci içinde anlamlıdır. Kusurlu ya da yarım kalmış yazılarıyla okuru kendilerinden soğutmazlar, tersine, daha çok çekerler. Kişi, düşüncenin binbir türlü devinimini görür bu satırlarda. Zihninin, imgelemin açılımlarına, atılımlarına tanık olur. Yazarın öbür yapıtlarını, giderek yazının tümünü düşünür, beslenir, zenginleşir. Bence, Ahmet Hamdi de bu yazarlar arasında yer alır. Onun için, bitmemiş romanı *Mahur Beste*, olumsuz yargılara yol açmıyor. Tersine, hele Behçet Bey'e yazılan mektubu okuduktan sonra, Tanpınar'ın acununda epey yol aldırıyor kişiye.

Bence, bir yapıt bitmemişse iki genel nedenin birinden ötürüdür: Ya yazar isteyerek yazmayı bırakır, ya da yapıtın kuruluşu bitirilebilecek, bütünlenebilecek biçimde değildir. Mahur Beste'nin bitmemişliği ikinci nedene bağlı. Bitemezdi bu roman, çünkü anlatının belkemiği olabilecek, çevresinde bir bütünlük kurabilecek bir durum, bir olay yok; A. Hamdi'ye göre romanın temel ögesi olan tek bir birey hiç yok. Önce Behçet Bey'in öyküsü, sonra en yakınından en uzağına türlü hısım akrabasının; birçok durum, birçok kahraman. Yazar, aile ağacında daldan dala iniyor. Ne var ki, her kişinin yaşamasından ayrı bir roman çıkabilir. Behçet Bey, Atiye Hanım, Ata Molla ve ötekiler, hepsi romansal açıdan eşdeğerli. Özek olabilecek, tek baş kişi yok. Yanlış anlaşılmasın: çok kahramanlı roman olamaz, demiyorum. Ama bu çeşitlilik, «modern roman ferdin üzerinde döner» diyen A. Hamdi'nin roman anlayışıyla uyuşmuyor. Ayrıca, «bir romanda anlatılabilecek şeyin azamisi ferttir, Muayyen bir

cemiyetin, muayyen bir zümresinin, muayyen bir tarihi onda yaşamış olan fert...» demesi, yazarın romandan ne anladığını iyice ortaya çıkarıyor. 189 sayfa boyunca birçok bireyin ve tarih diliminin belirmesi, bir romanın kurulmasını olanaksızlaştırıyor.

Ahmet Hamdi, Behçet Bey'e, «Ben sizin hayatınızı yazmak istedim. Roman ayrı şey.» diyor. Bir an bu söze öncelik tanırsam, varacağım sonuç: demek ki roman yazmak niyetinde değildi, olur. Öyleyse neden, yalnızca Behçet Bey'in yaşamını yazmadı? Bence, Behçet Bey'in kişiliği elvermez buna. Tanpınar, «roman yazmıyorum» dese de, anlatımıyla, yalınkat bir yaşam öyküsünün değil, bir romanın eşliğinde. Roman yazmasıysa, Behçet Bey'in yapıntılaşmasını, A. Hamdi'nin deyişiyle «*tertîp*» olmasını gerektirecek. Behçet Bey, yazarın gözünde iki türlü yaşıyor: «*iẖtibasları*yla» bir birey olarak, ve «*mâşeri çehresi*yle» bir simge olarak. Romancı, bu ikinci yüzden çıkarak, «cemiyet hayatının en mühim, en göze çarpan bir kademesinde gördüğü» Behçet Bey'in yaşamını «*oradan seyrettiği manzaralara*» karıştıracak. Gene, A. Hamdi'nin roman anlayışı su üstünde: bireyle birlikte, bireyden çıkarak çağı anlatmak. Bireyin ağzından yapacak bunu, ama bireyi kendince bir bireşim haline getirerek. «Romancı... kendi müşahedesinin ve icadının kalıbına bürünmeği, onun şahsiyetini benimseyebilmeği yapabilen adamdır.» diyor yazar. Behçet Bey «*müşahede*» mi, «*icat*» mı? İstiyen yanıt arayabilir bu soruya. Baint-Beuve eleştirisi 19. yüzyıla gömüldüğüne göre, hiç önemli değil artık. Önemli olan, yazarın Behçet Bey'in kişiliğine bürünmesi gerektiği. Ama, bunu yapabilmesi pek kolay değil. «Romanda anlatılabilecek şeyin azamisi ferttir... bu fert de bizzat romancının kendisidir.» diyen Ahmet Hamdi, «Siz birterkipsiniz Behçet Bey» demeden de edemiyor. Açıkça görülüyor ki, kahramanın da yazarın kişiliğine, benliğine bürünmesi gerekecek. Onun elinde yoğrulacak, yeni, romansal bir varlık olacak. Ne var ki, Behçet Bey'le Tanpınar'ın kolayca kaynaşması mümkün değil. İşte, bu kerte, yazar - kahraman çatışması ortaya çıkıyor.

Patolojik Behçet Bey, kendine sığınak yaptığı sinirceli, dar yaşamının dışına çıkılsın istemez. Üstelik, yaşaması, «*geleceği, geçmişini görmeye yarayan bir rasat kulesi*» olan «*hâl*»den yoksundur. Bu etmenler göz önüne alınınca, bireyin içinden çok bireyin olduğu yerden çağa bakmağa yönelik bir romanı örmek epey güçleşiyor. Ama Behçet Bey'in bir niteliği, yazara yeni bir olabilirlik kapısı açıyor; şimdiki zamanı, salt anımsama. Bu özellik, A. Hamdi'ye «*âdeta sanat*

için bir metod gibi»¹ görünüyor. Behçet Bey'in anılarını izleyerek, tarihte geriye doğru inmeğe başlar. Elbet, kendince yeniden kurar bu anıları, açar, derinleştirir. Yasanı, «fart olarak» Behçet Bey'den «sembol olarak» Behçet Bey'e geçmek, tarihe, coğrafyaya yayılmak-
tadır. Ama, Behçet Bey'in, bu geçişi romansal bütünlük içinde sağ-
laması için zamanın içinde olması gerek. Oysa o, zamanın dışına fırla-
mış». Sinirceli dünyası «velûd», ama yazarın işini kolaylaştıracak
biçimde değil. Tanpınar, ya Behçet Bey'in tekil tragedyasını anlata-
cak, ya da çağı, bu tragedyayı geriye iterek, yalnızca bir çıkış nokta-
sı yaparak anlatacak. Behçet Bey'in patolojisi baş edilemeyecek denli
zorlu. Romana fedâ edilmek istemiyor. Bu engeli aşamayan sanatçı,
yasanı doğrultusunda başka bir yöntem de bulamayınca yeni, deði-
şik kahramanlara başvuruyor, bunları pamuk ipliğiyle birbirine
bağlayıp yapay bir süreklilik sağlıyor. Bir de herkesi, her yeri, her
zamanı anlatmak iştahı var. «Tek kahramanlı hikâyeler artık canımı
sıkıyor» dediyecek denli güçlü bir iştah. Behçet Bey'in elverişsiz
kişiliğine bu da eklenince, romanı yapmak iyiden iyiye güçleşiyor.
Aslında, Behçet Bey'in, arkasından «Büyük bir kalabalık sahneye
çıkarması» A. Hamdi'nin işine hem geliyor, hem de gelmiyor. Geli-
yor, çünkü tek başına Behçet Bey'le kalmak niyetinde değil, kalma-
sına da olanak yok. Gelmiyor, çünkü «bu kadar kalabalığı bir insan
etrafında toplayamıyor», yapmak istediğine uygun, kahramanla yaza-
rı uyuşturacak bir yol bulamıyor, roman oluşturamıyor. Sonunda,
yaşanan «devirlerin hikâyesi» çıkıyor ortaya. Bir roman olmuyor
belki, ama kendini zevkle okutturan, bir yazı'nın varlığı duyurtan
bir yazınsal alıştırma oluyor.

Alıştırma sözcüğü, düşüncemi sürüklüyor. Çünkü alıştırma, bir
şeye hazırlıktır hep. Mahur Beste de, Saatleri ayarlama entitüsü'ne
hazırlık, bence.

Yazar, «Hoffman'ın, Poe'nun eline düşseydiniz başka türlü olur-
dunuz.» diyor. Doğru elbet. Kahraman, eninde sonunda yazara göre
bir kişi, bir yapıntı. Gördüğümüz gibi, Tanpınar kendi kişisiyle başa
çıkamıyor. Neden başa çıkamadığının üstünde durabildim, sanırım.
Kanımca, yazarın kahramana yaklaşım biçiminin üstünde de dur-
mak gerek. Behçet Bey'in sinirceli dünyası, Poe gibi bir fantastik
ustasının elinde bir masal olurdu. A. Hamdi, masal sanatının gizine
sahip olmadığını söylüyor, ama Abdullah Efendinin rüyaları'nda

(1) Yazarın, aslında roman yazmağı amaçladığı, bu tümcede açıkça
ortaya çıkıyor.

fantastiğe oldukça yakın. Masal sanatını bilmediğine inanmak güç. Asıl amacı başka: «Freud ile Bergson'un beraberce paylaştıkları bir dünyada» «şeklin büyüsunü bir izahla kırmak» istiyor. «Sadece bir lezzeti bulması lâzım gelen yerde bir takım gizli şeyler öğrenmek» uğruna, nerdeyse doğaüstü bir anlatım yerine bilimsel bilgiden kaynaklanan bir söylevi seçiyor. Ama bunu yaparken yalnız fantastiğe değil, kendine karşı çıkıyor. Çünkü, A. Hamdi'nin estetiğinin göbeğinde «rüya» var. Hem de Freud'un düş kuramından çok, Bergson'un *tinselci* ruhbiliminden esinlenen bir «mavi, masmavi dünya». Kişinin acunla bütünleştiği, yerçekiminden kurtulmuşcasına yeğnildiği büyüülü bir «murakabe (içedalma)» anı ve ancak bu anda, usa vuraarak değil, duyarak gizine erilen günlerin, saatların bölemediği, akışı «yekpare bir zaman». Huzur'da ve Sahnenin dışındakiler'de bu an, güçlü bir leitmotiv. Bu iki romanın kahramanları, A. Hamdi'nin şiirlerindeki duyarlılığı bölüşen kişiler. Yazarla uyuşmaları kolay oluyor elbet. Denilebilir ki, Tanpınar düzyazıda mayalayıp şiirlerinde pişiriyor bu anı. Behçet Bey'le bunu yapamıyor. Behçet Bey, zamanın üç boyutunu birden yaşayamadığı için ayrılıyor öteki kahramanlardan, ama sanatçının yazın anlayışında başka bir kola bağlanıyor.

Ahmet Hamdi, şiir ve düzyazıyı birbirinden ayırır; şiir, «ruhun saf bir lisani», «nesir, yermi hayatımızın aynası» der. İki ayrı dile, iki ayrı insansal işlev yükler. Şiir, «ben-i öz olarak» verecek, roman ise, zaman ve mekân boyutları içinde herkesin yaşamını anlatacak. Ama bu anlayış, bir ikilik doğurur. Ahmet Hamdi Yahya Kemal'in en büyük yanı olarak, «cemiyet fikriyle saf estetiği atbaşı yürütmesini, hatta birbirinin tamamlayıcısı yapmasını» görür. Kendisi için, «başından beri ikiye bölünmüş yaşadım» der. Herşeyin bütünlük içinde olduğu tan anları, yaşamın kaynağını, bengi düzününü bulguladığı mavi anlar, yetmemiştir Tanpınar'ın toplumla kaynaşmasına, tekil yanını doyurmuştur ancak. Huzur'da ve Sahnenin dışındakiler'deki kahramanlar, bu ikiliğin kısıkcındadır. Mümtaz kurtulamaz, anlatının sonunda, başı dizlerinin arasında kendi karanlığına gömülürken, radyo herkesin sesiyle, ondan ayrı konuşmaktadır. Cemalet ise, ancak romanın sonunda sahneye girer. İki romanda da bir bireşim gözlemlenmez. Kahramanların A. Hamdi'nin duyarlılığını paylaşmaları, imgelerle, eğretilmelerle, büyüülü anların çizilmesine, iki ayrı dilin yanyana gelmesine yol açar, bireşmesine değil. Behçet Bey'in «gündelik hayata kapılarını kapatmış» zamanı, ilk bakışta büyüleyicidir. Ama, tek boyutlu bir zaman olması, öbür kahraman-

lardan ayırır onu, yazara ters düşürür. Mümtaz ile Cemal, bu ikiliği ortadan kaldırmaya da üstünün örtülmesine izin vermektedir. Söz konusu Behçet Bey olunca yazar, dilin iki kutupu arasında (eğretileme ile düzdeğişmece, ya da şiir ile düzyazı) pek gidip gelemmez. İkiliğin birinci yanından vazgeçer, kahramanını yalnızca simge olarak alır. Bu kez de, Behçet Bey'in bilinen zamanın dışına çıkmış olması, yazarın ayağını bağlar. Ama, önemli olan, sanatçının bu kahramanı, ikiliğin ikinci yanında kullanmağa çalışmasıdır. Mahur Beste'de anlatım, öbür iki romanınkinden epey ayrımlıdır, dil daha az şiirseldir. Betiğin adı büyü çağrışımları doğurduğu halde, betiğin kendisi bunu yapmaz. Behçet Bey'in zamanı engel olur, elbet. Sonra yazar, kahramanın tekiliğinden geçer, onu zamanın içinden konuşturmağa çalışır. Ne var ki, Behçet Bey'in yeri burası değildir. Önü kesilen yazar, başka kahramanlarla zamanı anlatmağa girişir. Mümtaz ile Cemal zamanın sınırlarında Behçet Bey ise zamanın dışında kişilerdir. Toplumunu anlatmak için zamanın içinde bir kahraman gerektir. Bu kahraman, *Hayri İrdal* olur. *Saatleri ayarlama enstitüsü*'nde başkışı, zamandan, mekândan kurtulabilen, «öz olarak» yaşayabilen bir kişi değildir. Sıradan, zamanın göbeğinde bir insandır. Anlatım da O'na uygundur. Bergson'un zaman anlayışının ve simgeci şairlerin esinlediği şiirsel, gizlemlı havayı burada bulamayız. Ama Mahur Beste'de başarmak istediği şeyleri bu romanda gerçekleştirdiğini görürüz. Anlatı, gene tek kahramanlı, gene kahramanın ağzındandır. O söyler, A. Hamdi yazar. Yalnız, Hayri İrdal sapıncsız bir bireydir, elverir bir kişidir. Hiçbir engelle karşılaşmaz yazar, onu kolayca bir bireşim haline getirir. Tek kahramandır belki, ama tekil değil çoğuldur. Geniş bir tarih aralığında, toplumun bütün katlarında gezinir. Birçok kişinin yaşayabileceğini, tek başına yaşar. Talihi yaver giden ortalama bir insanın görebileceğinden çok daha iyi görür çevreyi. Boyutları, kimi zaman inandırıcılıklarını yitirebilecek denli büyüktür. Üstelik, A. Hamdi karışımıza, alışılmadık bir biçimde, bir alay ve yergi ustası olarak çıkar. Büyüsü sıfırdır, salt toplumsaldır bu romanda. Bunları yaparken, kuramıyla kılıgıyla Roman'ının dışında değil, doruğuna çıkar. Mahur Beste'de başaramadığını başarır. «Ya? şadığı devirleri», zamanın ortalık yerinden anlatır. Ne var ki, ikilik altdilmemiş, bir yanı alabildiğine ağır basmıştır. Şiir-roman, ulus, tarih-saf estetik, zamansızlık-zamanlılık ikiliği, doğrusu dünya görüşündeki ikilik (sanat anlayışı dünya görüşünden kesinlikle ayrılmayacağı için), çözümsüz kalır. Bu ikiliği hiç aşamamış mıdır? Ben-ce, aşmıştır. Öncelikle, Bursa üzerine yazdığı metinlerde.

●

Farkındayım: yukarıda söylediklerimin hepsini açmak gerek, eleştirinin, A. Hamdi'nin bereketinden uzunca yararlanması gerek. Ama bu deneme, Tanpınar'ın bazı metinleri üzerine yapacağım bir çalışmanın döllerini taşıyor, yalnızca.

şiiirler

sedat umran

ÇOCUĞUN DÜŞÜ

Çocuk düşünüyor bulut olaydım keşke
ne güzel olurdu annemin göğünde yitmek

çocuk düşünüyor bir kuş olaydım keşke
ne güzel olurdu annemin saçına konmak

çocuk düşünüyor bir su olaydım keşke
ne güzel olurdu annemin sesine karışmak

çocuk düşünüyor çiçek olaydım keşke
ne güzel olurdu annemin sevincinde açmak.

KABUK

Ben nedense kabuk tutmuş umutları severim
ayıklamaları kolay olur avcuma düşer içleri
ham çağlaya benzetirim o yemyeşil gerçeği
özleri hem acı hem tatlı iri özlemler bilirim.
Siz kabuksuz bir karpuz hiç düşünebilir misiniz
içinde sevinç gözyaşlarının katılaşmadığı
yaşamın o sert dışı kabuklaşmış olmasaydı
ölüm nerde gizliyecekti kara çekirdeğini.

öyküler

franz kafka'dan çeviren: kâmuran şipal

EV SAKINLERİNE DUYURU

Evimizde, bu koskocaman kenar mahalle evinde, o yıkılmaz Ortaçağ harabelerinden zamanla doğup çıkmış kışlamsı kira evinde bugün, sisli ve buzsuz bu kış sabahı aşağıdaki duyuru dağıtıldı:

Bütün ev sakinlerine:

Elimde beş çocuk tüfeği var. Dolapta asılı duruyor hepsi, her askıda bir tane. Birincisi benim, ötekiler kim gelip isterse onun olacak. Ancak başvuruların sayısı dördü geçti mi, sonrakiler kendi tüfeklerini beraberlerinde getirip benim dolapta saklayacak. Çünkü birlik beraberlik bozulmamalı, birlik beraberlik bozulursa yerimizde sayarız. Şunu da söyleyeyim ki, bendeki tüfeklerin normal amaçları uğrunda kullanılacak hiç elverişli yanları bulunmuyor, mekanizmalarından hayır kalmamış, tıpaları kopmuş, bir tek tetikleri çalışıyor, basınca çat diye düşüyor. Yani gerektiğinde bu gibi daha başka tüfekler sağlamak güç değil. Ama doğrusu ilk zamanlar tüfeksiz kimseler de gelse kabulüm. Biz, yani tüfekliler, nazik durum gelip çatı mı, tüfeksizleri ortamıza alırız. Kızılderililere karşı ilk Amerikalı çiftçilerin başarıyla uyguladıkları bu savaş yöntemi, nihayet benzeri koşulların söz konusu olduğu bizim zurada ne diye sonuç vermesin. Diyeceğim, hiç tüfeksiz de yapılabilir hani; hattâ beş tüfek bile ille gerekli değil. Ama madem elde bulunuyorlar bir kez, bunları kullanabiliriz. Gelgelelim, benim dışımdaki dört kişi onları taşımak istemezse, kendileri bilir. Önderliği yüklenen ben, bir tüfek taşırım, ta-

mam. Ancak, bir önderimiz olmasa, daha iyi. Onun için, ben de tüfeğimi kırıp atar ya da bir kenara kaldırırim.

Bu ilk duyuruydu. Bizim evde duyuruları okuyacak, hele bunlar üzerinde düşünüp kafa yoracak ne kimsenin vakti var, ne isteği. Çok geçmeden küçük kâğıt parçaları çatı katından yola koyulup tüm katların koridorlarınca beslenerek merdivenlerden aşağılara akan ve bu arada aşağıda şışip kabarak yukarılara çıkmaya uğraşır karşı akımla savaşı pıslık seline gömölüp kayboldular. Ama aradan bir hafta geçti, bir ikinci duyuru daha:

Ev sakinleri:

Şimdiye kadar gelip bana başvuran olmadı. Ekmek peşinde koşmadığım zamanlar evdeydim, dışarı çıkarken odamın kapısını hep açık tuttum, masanın üzerine de boş bir kâğıt bıraktım, isteyen gelip listeye kaydedebilirdi kendini. Ama kimse bunu yapmadı.

İKİ ELİN SAVAŞI

İki elim bir savaşı tuttu. Okuduğum kitabı trak diye kapatıp, kendilerini kavgada rahatsız etmemesi için bir kenara ittiler. Sonra karşımda selâma durup, beni hakem seçtiler. Ve hemen parmaklarını birbirine geçirip masa kenarında konuşmaya başladılar. Kimi biri, kimi ötekisi ağır basarak bazan sağa, bazan sola gidip geldiler. Gözlerimi üzerlerinden ayırmadım. Madem benim kendi ellirim her ikisi, hakyemez bir hakem rolünü oynamalıyım; yoksa yanlış bir hakemlik kararının doğuracağı tatsız olayları kendi elimle başıma sararım. Ama görevim de kolay değil, karanlıkta el ayalarım dikkatimden kaçmaması gereken çeşitli oyunlara başvuruyor karşılıklı, dolayısıyla çenemi masaya bastırıyorum, artık gözümden bir şey kaçamaz. Sol elime karşı kötü bir niyet beslememe rağmen, hayatım boyu hep sağ elimi üstün tuttum. Eğer sol elim bir yol ağzını açıp bir şey diyeydi, uysal ve hakkaniyetten ayrılmaz biri olan ben, bu kötü tutumumdan hemen vazgeçerdim. Gelgelelim gık demedi sol elim, örneğin sağ elim sokakta başımdaki şapkayı çıkarıp boşlukta ona bir yay çizdirirken, sol elim ürkek çekingen kalçamda gezindi, şimdi tutuştukları savaşı hiç hazırlıklı değildi bu yüzden. Nasıl edeceksin de, benim sol bileğim, asla bükülmeksizin o yaman sağ bileğime karşı dayanacaksın. Nasıl o bir kız parmağı gibi narin parmakçığını sağ

* Gündelik bir şaşkınlık dışında kalan hikâyelerin başlıkları çevirmen tarafından konmuştu (Ç.N.)

elimin beş parmağının kısılcacında tutabileceksin. Olup bitenler bana bir savaşıma gibi gelmiyor artık, durumu sol elimin doğal bir sonucu gibi görüyorum.

Daha şimdiden sol elim tarafından sıkıştırılıp masanın sol köşesinin dip ucuna itildi; üzerinde de bir makinenin piston kolu gibi düzenli inip çıkan sağ elim. Bu nazik durumda aklıma o kurtarıcı düşünce gelip, böyle karşımda savaşanların kendi ellerim olduğunu, onları bir çırpıda birbirinden çekip ayırarak kavgaya ve bu nazik duruma son verebileceğimi düşünmemem, bu düşünce kafamda uyanmasa, sol elim bilek kökünden kopar, masadan aşağı fırlatılıp atılır ve belki o zaman sağ elim bir zafer sarhoşluğuyla kendini frenleyemez, beş başlı cehennem köpeği* gibi davranıp benim dikkatle savaşı izleyen yüzüme atlardı. Oysa şimdi iki elim üst üste duruyor, sağ elim sol elimin sırtını sıvazlıyor ve ben dürüst davranan hakem de başımla bu durumu onayladığımı bildiriyorum.

GÜNDELİK BİR ŞAŞKINLIK

Gündelik bir olay: Onun katlanması gündelik bir şaşkınlık. A. H' deki B ile önemli bir iş anlaşması yapacaktır. Ön konuşmalarda bulunmak için kalkıp H'ye yollanıyor; hem gidişte, hem dönüşte on dakikada alıyor yolu; eve geldiğinde tutturduğu bu hızlı tempodan ötürü böbürleniyor. Ertesi gün yine kalkıp yollanıyor H'ye; bu kez iş anlaşmasını kesin sonuca bağlayacaktır. Bu da bakarsın bir çok saatları gerektireceğinden daha sabah erkenden yola çıkıyor. Bütün yan koşullar, hiç değilse A'nın kanısına göre bir önceki günün tıpatıp aynı olmasına rağmen, H'ye gitmesi on saat alıyor bu kez. Akşam yorgun argın H'ye vardığında, bir de işitiyor ki, B kendisinin ortada görünmeyişine kızarak yarım saat önce onu aramak için evden ayrılmışmış, hani yolda nasıl birbirlerine rastlamamışlar, hayretmiş doğrusu. Bu durumda, kalkıp B'yi beklemesi salık veriliyor A'ya. Ama A, iş telâşıyla vakit geçirmeden yola düşüp eve seğirtiyor.

Bu kez, kendisi pek farkında olmaksızın, âdeta bir solukta alıyor yolu. Evde öğreniyor ki, B daha sabah erkenden çıkagelmış, hani

* Yunan mitolojisinde cehennemin (Hades) kapısını bekleyen, içeri girmek isteyenleri koyverip, dışarı kimseyi bırakmayan ve genellikle üç ejderha başlı olarak temsil edilen Kerberos adındaki köpek.

A evden yeni ayrılmışmış, hattâ kendisine kapıda rastlamış da ona işi hatırlatmış, o da diyesiymiş ki, şimdi hiç vaktim yok, hemen gitmem gerekiyor. Bu anlaşılmasız davranışına rağmen, yine de evde kalıp onu beklemiş. Gerçi hâlâ dönmedi mi diye sorup duruyormuş ikide bir; ne var ki, şu an henüz yukarıda A'nın odasında bulunuyormuş.

B ile hâlâ konuşarak bütün olup bitenleri ona açıklayabileceği için mutlu, merdivenleri koşarak çıkıyor A. Tam yukarıya varmak üzereyken, ayağı tökezleyip bilek kirişlerinden biri zedeleniyor, acıdan âdeta kaybediyor kendini, bağırarak gücü bulamıyor, karanlıkta kıvranıp duruyor yalnız ve B'nin —çok uzakta mı, yoksa hemen yanbaşında mı kestiremeyerek— hırsla paldır küldür merdivenlerden indiğini ve bir daha görünmemek üzere çekip gittiğini işitiyor.

RUGAN ÇİZMELEK

Dün ilk kez müdüriyete gittim. Bizim gece vardiyesi beni delege seçti. Çalışırken kullandığımız fenerlerin gerek yapısı, gerek içlerinin yakıtla doldurulması bizi pek uğraştırdığından müdüriyette girişimde bulunup, bu tatsız durumun ortadan kaldırılmasını sağlayacaktım. Bana orada bu işle ilgilenen büroyu gösterdiler. Kapıyı tıklatıp girdim içeri. Narin yapılı, genç bir adam, enikonu uçuk benziyle, büyük bir masa başından bana gülümsedi. Hayli, ama hayli bir zaman başını salladı. Acaba otursam mıydı, karar veremedim; gerçi ilerde hazır bir sandalya duruyordu, ama ben daha bu ilk ziyaretimde hemen oturmasam iyi ederim diye düşündüm, dolayısıyla işi ayakta anlatmaya koyuldum. Ancak, ben alçak gönüllü davranmayı aklımdan geçirirken, bu davranışımın besbelli adamı güç duruma sokmuştum; çünkü sandalyasının yerini değiştirmek istemiyorsa, yüzünü çevirip bana bakması gerekiyordu. Ne var ki, boynunu çevirmekten hiç kaçmamasına rağmen, yine onu büsbütün döndüremiyor, dolayısıyla ben konuşurken yüzü yarı bana çevrik başı tavana bakıyor, ben de elimde olmadan onun baktığı yere gözlerimi dikiyordum. Konuşmamı bitirince, ağırdan alarak ayağa kalktı, omuzuma vurarak: «Demek öyle, demek öyle», dedi ve beni alıp bitişik odadan içeri soktu. Orman gibi gür sakallı bir adam besbelli burada bizi beklemişti; çünkü masada çalışıldığını gösteren herhangi bir belirti yoktu; oysa karşıda açık duran bir cam kapı seçiliyor, buradan içerisi çiçek ve fidan dolu bir bahçeye geçiliyordu. Kulağına genç adamın fısıldadığı birkaç sözcükten oluşan kısa bilgi, sakallı adamın bizim o bir sürü derdimizi anlamasına yetti. Hemen ayağa kalkarak:

«Bana göre, aziz-» diye başladı, ama durakladı birden; ben galiba adımı öğrenmek istiyor sanmış ve kendimi yeniden tanıtmak için ağzımı açmış bulunuyordum ki, ansızın sözümü kesti: «İyi iyi, tamam, çok iyi tanıyorum seni. Bana göre, senin ya da sizin dileğiniz elbet haklı bir dilek ve bunu herkeslerden çok takdir edecek birileri varsa, onlar da benim ile müdüriyetteki beylerdir. Gönümüz ister ki, fabrikadan önce fabrika içinde çalışanların durumu iyi olsun. Değil mi ama? Bir fabrika nihayet her vakit yeniden kurulabilir, paraya bakar alt tarafı, paranın da şeytan görsün yüzünü. Gelgelelim, bir insan göçüp gitti mi, bir insan göçüp gitmiş demektir. Eşi dul kalır geride, çocukları kalır. Allah saklasın! Dolayısıyla, yeni iş güvenlikleri, yeni kolaylıklar, yeni rahatlıklar, yeni ve lüks koşullar yaratılması için yapılacak her önerinin başımız üzerinde yeri var. Kim böyle bir öneriyle bize çıkar gelirse, o bizim adamımızdır. Diyeceğim, sen de bizi uyuracak önerilerini bırak burada, inceden inceye gözden geçirelim; baktık ki, küçük, ama çok önemli bir yenilik unutulmuş, tabii bunu da sizinkiler arasına almazlık etmeyiz. İncelemelerimiz sonlanır sonlanmaz da, yeni fenerlerinize kavuşursunuz. Yalnız toprak altında çalışan arkadaşlarına şunu söylemeyi unutma: Onların çalıştığı dehlizleri konforlu salonlara dönüştürmedikçe burada rahat etmeyeceğiz; hele gün gelip, sizleri rugan çizmelerle ölüm yollayamadığımız süre, rahat yüzü görmek haram bize. Söyleyeceklerim bu kadar. Arkadaşlarına en içten selâmlarımızı iletiniz lütfen!..»

şairler

halil ibrahim bahar

YANSIMALAR

durdu büyük güz yağmuru
asılmış kalmış ışıktan son kırıntılar
düşüyor birer ikişer o su damlacıkları
çıplak kara ağaçlardan
rüzgârın rasgele çevirdiği
sarı eski bir defterin sayfalarına
bir müzik duygusu uyandırıyor
şıp şıp sesleri
arada yankılanırken
uzak sarp kıyıların dalga gümbürtüleri
sessiz bakışlar
yazık böylece yitip gidiyor
dilsiz konuşmalar dışa vurmayan içcekişler
ve dipte derinde birikmiş duyarlıklar
dolup
taşarken sarnıcı pişmanlıkların

ILIK

buzlarını çözüyor bunca suskunluğun
bir avuç anı kırıntısından sızan ışık
bu kar gecesinde
beni morga kaldırabilirsiniz
kara keçeğe sarıp
en ilginç şiiri olur sanırım yaşadıklarımın

YOLDAN

sallanıyorum bir tür sarhoşlukla
rüzgârın önümden koşturduğu
kuru yaprak hışırtılarından
sarı bir hüznün
dengeliyor beni yuvarlanırken
bu dönmeyen dünyada

BİÇERGÜN

issiz ve solgunsun
kim anlıyor konuştuğun dili
dalgınsın ey gölgem
yalnızlık tohumları saçıyorsun dolaştığın
kırlara bayırlara
daha bitmemiş şiir taslaklarına
sonra hangi biçerdöver gün kaldıracak
bu sonsuz hasadı ardından.

ÖFKE

sildi sevgiyi sevinci
bütün denizleri çölleri yuttu
senin beyninden çıkan kurt
bir tek yeşil sayfa bırakmadı ormanlarda
ağaçlar linyit
çakallar tilkiler doldurdu evleri odaları dolapları
çiçekler de süpürülünce dünyadan
kalem yok şiire yer kalmadı
kalkıp karga pazarına koştum elimde kılıç
boş buldum altın kafesleri
kargaya döndüm uçuyorum dağılmış iskeletleri üstünde
uzak anlamsız bir yaşamın

İZLER

gösterişsiz dokuncasız bir söz
bunu söylemeliyim önce
günbatımıydı ardından
daha kızılıklar çekilmeden ya da dalga ya rüzgâr
silmiştir sıcak ikindilerde dolaştığın
o ıslak kumlarda
uzayan gölgeni ayak izlerini
ütülenmiş lekesiz esmer ketene dönüştürmüştür
pariltılarla buruşukları
yaz köpük tuz tadı bırakmıştır elbette
şimdi sorabilir miyim hangi rüzgâr
hangi dalga silecek
giderken içime oyduğun mağaraları

KARARTMA

issiz kayalıklar borazanı kasırganın
bir umutsuzluklar bildirisi döktürüyor hiçlikten
yağmur batmış gecemize
boşaltıp lanet külleri örtüyor
adımızın son harflerini de bu çukurda
kim için kalacak arkada anımızdan
bir parça
kendiliğinden oyulmuş şu taş çiçekleri

imece

●

ali yüce

Yumurtadan çıkar çıkmaz
Topladı ana karınca
Yavru karıncaları
İşledi ilk dersini
Anlattı çocuklarına
Karınca töresini

Sevgili yavrularım
Vec vic vec vic vec vic
Yiğit oğullarım kızlarım
Cif cef cif cef cif cef
Tembellik yok töremizde
Ziv zev ziv zev ziv zev
Uyumak ayıp ve yasak
Cin cen cin cen cin cen

Haydin düşelim yollara
Lig leg lig leg lig leg
Kafa tutalım dağlara
Gep güp gep güp gep güp
Taşıyalım buğdayları
Geh güh geh güh geh güh

Döküldü karınca halkı
Buğday kokulu yollara
Leg lig leg lig leg lig

Buğdaydan yapılmış dağı
Aidılar sırtlarına
Keh küh keh küh keh küh
İndiler iniş keh küh
Çıktılar yokuş küh keh

Gele gele geldiler
Büyük bir at izine
Yağmur yağmış su dolmuş
At izi okyanus olmuş
Gelmiş oturmuş yollarına
Nasıl olmuşsa olmuş
Başladılar düşünmeye
Vik vek vik vek vik vek

El ele yürek yüreğe
Verdi karınca halkı
Ulandılar bir birine
Fik fek fik fek fik fek
Çelikten köprü oldular
Okyanusun üstüne
Sırtta buğday ağızda türkü
Geçtiler öte geçeye
Cih ceh cih ceh cih ceh

gelecek sayıda ali yüce'nin yeni bir şiiri

«iblis'e göre incil (I)»

•
enis batur

ÖLÜDOĞA

I

Ağaçlar tanırdık, şiirleri yarıdakalmış
bir çocuğun uzağa bakan gözlerinden
dallanırlardı. Biraz acıydı sessizlik,
biraz yırtıcı. Bir gölge gibi geçici
belirdi akşam.

Birdenbire başlıyor: Yağmur, yağmur sonrası, yağmur sonrası kokusu. Gölgemizi sürdürüyoruz geceboyu; başımızı kaldırsak o unutulmaz gök, umulmaz, ölümlü toprak eğsek başımızı, kanayan göğsünden.

Uzaktan yangın sandığımız bir serinlik vuruyor total bir çocuğa olanca yanlışıyla ile bakan yüzümüze; toplanıyoruz bir anda, aynaları gizlemeğe gözlerimizin kuytu irisinde, toparlanıyoruz ve birdenbire başlıyor: Sessizlik, ışık,

ve havalanıyor çözümlenmez kuşu içimizin.

Duruyor, okunaksız sözlüklerde arıyoruz adını, genliği artan sesini, boşluğu yırtan ve vurgulanan silik duygularımızda; bilinmedik bir harfi ya da heceyi tanımlayarak katılan bütün sustuklarımıza.

●

Ağaçlar tanıyoruz, sanrılar ve geceler, karanlıktan söküp gelen, sağanağın ürkütücü yeşili beslediği güzden güç alarak gölü kuşatan. Birdenbire oluyor herşey: Yürürlükten kalkmış acı silkiniyor usun zincirinden ve havalanıyor çözümlenmez içimizin kuşu, yağmura doğru,

havayı cırparak
yüzümüzde açılan çiçeğine yaranın.

II

**Yaşlı bir bilge, yaşsız, ışığı kıstardı
ince elleriyle. Ve kuz yasasını bildirirdi
göğün: Çocuklar delirecek bütün bahçelerde.**

Çocuklar deliriyor bütün bahçelerde ve kömür atıyoruz belleğimize, geçmişin kapalı zarfından çıkarmak için anlaşılmazlıkları, unuttuğumuz renkleri ve sabahın yorgun körüğünü, gözümüzü uyandıran ve uyaran etimizi, bahçeye çıkarken tahta parmaklıklı bir düş-kapıdan.

Çocuklar deliriyor bütün bahçelerde, yüzleri dövmeli ve kolları kopuk; kopuk kolları çoğalıyor o anlaşılmayan coğrafyasında usumuzun ve yükseliyor herbir yanlarına dolanan dolaması ateşin, yakarak, korkutarak.

●

Taşa yontulmuş bir sevgisizlik var şimdi. Uzun sırtımızı dönüyoruz taşa ve aramağa koyuluyoruz gecenin getireceği serin açlığı. Bir çocuğun gözleri akıyor, başka bir çocuğun, eğilip alıyoruz yerden taşın yüzüne vuran duvarı, bırakıyoruz belki de, sezerek aşılmağını, ulaşılmazlığını karanlığın. İşğin parmaklarından sayrılıklı dansı başlıyor havanın; şakaklarımızda koyu kuyusu, elmacık kemiğinde yad sızısı, bahçelerde çocuklar.

III

**İnsancıl dikenlere yanağını dönerdi
genç bilge. Sözcük dilsiz, ses ses-
sizdi. Işığı kıstırdı yaşlı bilge.
Ağaçlar vardı ve ürkü doğururdu
körpe karınlarından, kadınlar. Yaşlı
bilge genç bilgeydi, genç bilge ışık.**

Testi, küp, avuç: Kana doluyorlar. Ve yürüyoruz işte, bütün adımlarımız göçebe, yüzümüz dehliz. Yürüyoruz ve yokluyoruz toprağı; ürkü doğuruyor kadınlar: Islak ve somut. Soru sormuyor artık mavi, gök ile dalga arasında çizilen köpüğe.

Yoğuruyoruz toprağı ve azalıyor ışık; ellerimizde yinelenen çıplaklığı yalnızlığın, gözlerimizde kamaşan korkusu keskin çıkmazın.

Kana doluyorlar: Ve kopuyor ses anlamdan, bir çığlık olarak büyümeğe, sessizliğin sorular getiren yazıtı önünde: Kavrulan etin anlatımı bulanacak mı iblisin söylevinde? Ve yarın sancıyla mı bezenecek içimizin doğusu?

IV

**Toprağa uzun ağaçlar besleyen kadını unutmadık.
Bütün çocuklara çıplak eller verirdi, umutsuzluğu
küreklemek için. Bir de ışık, karanlığı elemeleri
gerektiğinde, doğanın olumlu ilkelerinden. Ama
yazgısı duvar diplerine sürükledi onu. Sonra da
geceleri biriktirdi yatağına, karnını ölümle
yıkamak için.**

Kıvılcım: Sesin yansıdığı bilek taşından sıçrayarak tutuşturuyor kâğıdı. Birdenbire duruyor yiv, kavuşmadan yerçekimi-ne. Şiire dağıttığı kambur öğeleri topluyor genç bilge, şiire girerek: Yağmur sonrası kokusu, gölgealtı, dövmeli yüz, kısık ışık. Salt taş kavriyor usun usdışı sertliğini, doğaya dönerken şairin sustuğu bir patikadan. Ve çatlıyor evren çerçevenin içinde canlanan bir ölüdoğa gibi: Çocuklar deliriyor bütün bahçelerde.

acımak

●
cihat burak

Bizim arkadaş kuş yetiştirme merakına tutuldu. Odasının birisini kuşhâne yapmış. Zaten en sevimli taraflarından biri de kuş merakı bu şehrin; pazar günleri çarşıda kuş mezadı var, gittik birkaç kere, ben bayıldım. Kendisi buranın yerlisi olmuş gibi tanımadığı yok; on sene kadar olmuş buraya yerleşeli. Beş e bir sene oldu belki buraya geleli, duvara çakılı bir mih gibi yapayalnızım, tanıdığım kimse yok... Bazen çıkıp dolaşıyoruz; her tarafı tarih, şiir kokan bu şehirde. Nâdan eller çirkinleştirmemişler daha gönüllerince ama uğraşıyorlar, ellerinden geleni arkalarına koymuyorlar doğrusu... Geçenlerde kuştan anlıyan biriyle konuşmağa başladılar, eski kuşbazlardan, bir otobüs acentesinde çalışıyor: — Benim egzotikleri verdim birisine, dedi arkadaş, bakamamışlar, ikisi ölmüş... Bana verseydin ya dedi öteki, ben bakardım. Ne yapacaksın yahu dedi bizimki, kartlaşmış hayvanlar!.. Öyle söyleme bey dedi adam, benim bir saka vardı on iki yaşında, ölsün derim ölmez, satsam kıyamam, bıraksan serçeler paralar, iki üç defa döl de aldım zâten... Bir gün Tatar Recep derler yaşlı bir kuşbaz var, geldi kuşu gördü, ver bana bunu dedi, canıma minnet verdim kurtuldum, bir öterdi... Şak, şak, şak, şak, zaten saka kuşu öttü mü öter, bülbül nağmesi yapar... Şimdi benim bir saka var kanarya ile çiftleştireceğim, yaban kuşlardan dinlemiş, görsen arada sırada kahkaha atar gibi yapar: Hu, hu, hu, hu, zaten en çok o halini seviyorum... Benim de bir İrlanda var dedi arkadaş, kanarya ile çiftleştireyim diyorum, acaba hangisi ile çiftleştirsem?.. Kamışî kanarya; kamışî kanarya alacaksın, yani sarının beyaza yakını, onunla çiftleştire, sap sarı yavru alırsın, kızışmış mı?.. Bilmem ki, iki tane dişi koydum yanına, birisi saka, arkasını dönüp

oturuyor... Yem de veriyorum, şekerle bademi ezdim verdim ama bir haber yok daha... Kızışınca tüylerini kabartır dedi adam, gagası işte böyle —ağızyla gaga taklidi yaptı— cık, cık, cık, cık, öter. O zaman işte...

Sonra lâf döndü dolaştı yabanî kuşlara geldi. Eskiden benim çocukluğumda doğan beslerdi avcılar diye anlattı adam, böyle kollara meşinden kolluk, üstüne de kösele yaptırırlardı, herkes kuşunu koluna kor, ayağından bağlı; bağını çözüp de şöyle kolunu kaldırdı mı o havalanır, ok gibi süzülür, o kadar adamın içinde gelir sahibini bulur... Hiç şaşırmaz. Öyle ya, biz şimdi şuradayız, kuş nerden bilir hangimizin hangimiz olduğunu?.. Sahi nasıl bilir dedim, neresinden tanır?.. Bilir işte, gelir sahibinin koluna konar, yüzünü maskeyle örtsen gene bilir, eskiden vardı, benim çocukluğumda, ama şimdi yok artık... Sonra o zaman saksâğan beslerlerdi... Dilini keserlermiş konuşmuş dedi bizim arkadaş.. Yok dedi adam dilini değil, dilinin altını, nah böyle —dilini çıkarıp tarif etti— ağabeyim yapardı o işi, Allah rahmet etsin, nâ böyle cellât gibi saksâğanın dilinin altını keserdi. Ama saksâğan konuşmaz, öyle Ayşe Fatma demez, bir ses çıkarır o kadar, yoksa papağan gibi konuşmaz...

Yine öteden beriden konuşuldu, söz döndü dolaştı, yine kuşa geldi... Sığırıcık da öter dedi bizim arkadaş, bizim Acemlerdeki bahçeye gelirlerdi, öyle bir öter ki... Eti de güzel olur, çiftiyi şöyle bir doğrultursun patır patır dökülür. Evet dedi adam, öter o mubarek, eti de güzeldir, geçenlerde bir köylü getirmiş onbeş yirmi kadar bizim beye, bana da getirmiş, bey burda değildi, İstanbul'a gitmiş, aldım hepsini eve götürdüm, başladım kesmeye... Bizim karı gördü: — Nesine tenezzül edersin bu hayvanın dedi, şuna bak, bir damla bile eti yok, ben de acıdım doğrusu, çünkü sığırıcık öyle bir bağırır, kesmek var; kolay!.. Koyarsın kafayı kütüğe, vurursun bıçağı, olur. Ama müslüman işi olmalı, kanı akacak, kanı akmazsa olmaz.. Şeriat üzere olacak. Yoksa bana fil ver ben fili de keserim... Kasaptır benim mesleğim, babadan kasap!... Ne babası, dededen kasabım ben, fili ver keseyim... Ama acıdım işte, iki tanesini kesmedim bıraktım bahçeye, başladılar ötüp yemlemeye, çağırdım bizimkini, bak dedim işte gör, bak ikisi de canlı... Sonra bizimki: — İstemem ben bunları dedi, yemem ben, al nereye götürürsen götür... Dükkâna geldim, baktım Bey gelmiş, temizledim Bey diye kuşları getirdim, bir baktı o da istemedi, gözü tutmadı, yoksa yer ha, bildircin ver kemiğini bile yer, öyle sever av hayvanatını, beğenmedi işte, istemem ben bunları dedi... Kaldı mı hayvanlar başımıza, karı pişirmez, Bey istemez, kahveci var ileride ona verdim o da almadı... Sonra karşıda

arap var ya hani, boyacı; ona verdim kurtuldum... Kuş ama acıyor insan, can ne de olsa. Yoksa ben keserim, deve de kestim ben, eskiden deve kasapları vardı. Mevsiminde çıkarlar oba oba dolaşırlar. Yörük sevmez düşen deveyi, deve sakatlandı mı hemen satar.. Kasaplar da köy köy dolaşırlar satın alırlar. Onbeş yirmi lira bir deve; en iyisi yirmibeş liradan bilemedin, bir deveden çıkar üçyüz üçyüzelli kilo et, kârlı iş, sığır etinin kilosu seksen kuruş o zaman?... Deve keserdik arkadaşla, ortağımla... Ama yörükler de deve kasabını sevmeyizler, zaten bizim ortak araptı kendisi, hakikî arap... Yörük sevmez deve kasabını, kademsiz sayar, köye gidip de deve sordun mu kızarlar, arap mısın? diye sorarlar. Biz de çıkar deve toplardık... Sucuk, pastırma yapalım dedi arkadaş bir gün, olmaz yahu dedim; deve etinden sucuk olmaz!.. Neden olmazmış dedi ortak, et değil mi pekâlâ olur... Baktım olmayacak; —Peki dedim, keseriz iki deve, seninkinden sen pastırma yap, benimki sucukluk, ama tuzuna biberine karışmam, sen ayarlarsın, kârını alırım peşin, sen bilirsin dedim... Aldık develeri kestik... Hassas hayvandır deve, hisli olur, his eder adetâ, iki gözü iki çeşme ağlar, nah böyle nohut gibi dökülür gözünden yaşlar... Bögürür ki burada durulmaz sesinden... Aldık develeri, bir de pastırmacı ustası var o da geldi, bizim ortak sordu ona da, neden olmasın dedi, et değil mi?... Ben gülerim için için, dedim nah size, bunu belleyin benden, bunun da etinden pastırma sucuk olursa ben de buradayım, ne yapacaksınız bakalım leşini... Neyse aldık kestik develeri... Benim ustam vardı köse, bir tüy yok suratında, Köse Musa derler; deve keserdi o, bir vuruşta keserdi, deve iki kerede kesilir çünkü... Nasıl? dedim bir kere keserler sonra bir daha mı keserler?... Yok yani dedi, eliyle göstererek, nah şöyle; bir girtlağına çalarlar bıçağı, sonra bir de boynunun altına...

Kesdik develeri; ben yaptım sucuk, ortak yaptı pastırma... Ama tuzuna baharına karışmam hiç... Korum tuzu, tamam mı derim, tamam, baharı tamam mı tamam!... Pastırmacı ustası da geldi, âlâ kuşgönü tarafından ayırdı bir parça kendine, bunu da bana yapın dedi... Yaptık sucukları pastırmaları astık... Hava sıcak... Derken efendim başladı mı sucuklar bağırsakları patır patır patlatmaya, pastırmalar şişti, oldu birer yastık, Koskoca deve eti bu... Çocuk kundağı gibi herbir parça... Aldı imalâthaneyi bir koku, girilmez kapıdan içeri!... Nasıl dedim bizim ortağa, geldiniz mi sözüme?... Ne yapacağız dedi şimdi... Ne yapacağız dedim, çağırırız çift atlı bir araba, beş lira mı ister, verimiz on lira, ama tenbih ederiz kimseye süleme diye, çünkü meslek sırrı, duyulursa Allah göstermesin irezil

olmak var, veririz eline istediği paranın iki mislini, götür at deriz bunu, ortadan yok et, ne yaparsan yap ama kimseye sülme... Bulduk bir tatar arabası, yükledik bir gece, doldurduk arabayı... Ama at eşek etinden pastırma sucuk oluyormuş, öyle söylüyorlar!... dedim. Her etten olur dedi, her hayvanın etinden olur; deve etinden olmaz.

— Neden olmaz?

Asit vardır, sudur etinin içi, ekşi ekşi kokar... Cenabı Allah öyle yaratmış hayvanı, bir hafta su içmeden yaşar, nasıl yaşar?.. Elbet bir sebebi var ki yaşar, eti hep sudur. İnsanın bile bilmem kaçta kaç suymuş derler.. Deve öyledir işte, sudur, asit vardır içinde... Araplar yer etini ama onlarda başka bir şey yok ki yesin herifler... Temiz et, helâl ettir, ama sudur!... Ekşi asit kokar. Biraz sonra tekrar devenin kesilmesine geldi lâf yine. Köse Musa, dedi deveyi keser; bıçağı vurur, çekilir kenara... Ben de keserim deveyi, hem öyle keserim ki on dakikada keserim, derisini çıkarır, bütün etlerini ayırırım, iskeleti oynar naa böyle... Fakat Köse Musa bi kerede bıçağı vurur, çekilir bir kenara. Deve kesmek kolay değildir, böğürür fena halde, usulü vardır... Evvel ayaklarını köstekleyip çökertirsin deveyi, o his eder, başlar böğürmeye, ağzını sıkı sıkı bağla, kaparsa bir tarafını, maazallah kulağını kaparsa kulağını, kolunu kaparsa kolunu, başını kaparsa başını olduğu gibi koparır, tükürür bir kenara... Köse Musa bana derdi: —Acımayacaksın bu hayvana, ağzını adamakıllı bağlayıp bıçağı vurdun mu çekil kenara... Bir bıçakta «iki bıçak yok», sen bakma sülenenlere, bıçağı at kurtar canını!... İsteyen bir kerede boynunun altından vursun bıçağı canı tatlı değilse... Hakikat bir gün deveyi çökerttim, vurdum bıçağı, ard ayağıyla bir depme savurdu bana. Tabii ön ayakları köstekli, ama art serbes.. Bir çaldı tabanını... Rüzgârı dokundu elbiseme, yoksa tabanı yeseydim çivi gibi çakacaktı beni yere mubârek hayvan... Acımayacaksın derdi Köse Musa bana... Hakikaten bildim ki doğru sülürmüş.. Ben fil bile keserim, kasabım ben, hem meslekten kasap, şimdi yapmıyorum başka... Ama acıdım o gün kuşlara, ne bileyim ben, bizimki de üle sülüyince acıdım...

sıfır

nihat ziyalan

hiç kimsenin yazmadığı, yazamıyacağı bir şiir
içinde dağ olmalı, Demirtaş sevsin diye
dağın kâhkülü olnına düşmeli, yanakları pembeden pembe.
sevgi, yarın, mutluluk ve kanımın ışığı
kurnalı bir hamamda, tas sesleri içinde arınmalı.
şiirden anlamıyanlar da sevmeli
şiir anlaşılmaz, sevilir diye anlatılmalı
dağın eteklerine beyaz bir sakal takmalı
sözü dinlenen bir sakal;
biz bıyık altından gülmeliyiz.
o nasihat çekmeli
hayat bir filmse
ben de artistsem, işte imzam aşağıda
sinema sanat değildir

hiç kimsenin yazmadığı,
içinde gürültü
içinde kavga etmiş birileri,
okul kaçakları,
sevgili Şem'in gülmesi,
içinde hepimizin bildiği şeyler olan
bir şiir
okuyanın, bunu ben de yazarım dediği türden.

A'dan Z'ye düşsel yaratıklar kitabı

jorge luis borges'den çeviren: yurdanur salman

ABTU'YLA ANET

Tüm Mısırlıların bildiği gibi Abtu'yla Anet iki büyük balıktı; aynı boyda, kutsal; güneş tanrısının teknesinin burnunun iki yanında yüzer, gelebilecek tehlikeleri gözlerlerdi. Yollarının sonu yoktu; gündoğusundan günbatımına tekneyle doğudan batıya gökyüzünü aşar, gece de yer altında aynı yolu tersine aşarlardı.

ÇİN EJDERİ

Çin tanrıbiliminde On Bin Varlık'ın ya da Anatipler'in (dünyanın), *yin*'le *yang*'ın, birbirini bütünleyen iki ölümsüz ögenin ritmik bir biçimde birleşmesinden doğdukları söylenir. *Yin*, yoğunlaşmayı, karanlığı edilgenliği, çift sayıları, soğuğu gösterir, *Yang*'sa büyümeyi, ışıltı, etkenliği, tek sayıları ve sıcaklığı gösterir. *Yin*'in simgeleri kardinler, toprak, portakal rengi, koyaklar, akarsu yatakları, kaplanlardır; *yang*'ın simgeleriyle erkekler, gökyüzü, mavi renk, dağlar, sütunlar ve ejderdir.

Çin ejderi *lung*, dört büyümlü hayvandan biridir. (Ötekiler denizatı, anka kuşu ve kaplumbağalardır.) Batı'daki Ejder, en güçlü durumda dehşet saçan, en güçsüz olduğu zaman gülünç bir yaratıktır. Oysa Çin mitindeki *lung* kutsaldır; aynı zamanda bir aslan olan meleğe benzer. Ssu-ma Chi'en'in *Tarih Kayıtları*'ndan öğrendiğimize göre Konfiçyüs, arşivci ya da kitaplık görevlisi Lao-tzu'ya danışmaya gitmiş, onu gördükten sonra şunları söylemiştir:

Kuşlar uçar, balıklar yüzer, hayvanlar koşar. Koşan hayvanlar tuzakla yakalanır, balıklar ağla, uçanlar da okla. Oysa bir de Ejder vardır; onun rüzgâra nasıl bindiğini ya da göklere nasıl erdiğini bilmiyorum. Bugün Loa-tzu'yu gördüm; Ejder'i gördüm diyebilirim.

Sarı Irmak'tan çıkıp imparatora *yin*'le *yang*'ın karşılıklı oynamasını simgeleyen o ünlü yuvarlak diyagramı gösteren Ejder ya da Ejder At'tır. Krallardan birinin ahırlarında hem binek Ejderleri hem de koşum Ejderleri vardı; imparatorlardan biri de Ejder yiyerek besleniyordu; krallığı günden güne zenginleşti. Ünlü bir şair, büyük-lüğün tehlikesini göstermek için şöyle yazmıştı: «Deniz atı söğüş et olur sonunda, ejderse etli börek.»

I Ching'de ya da Değişimler Kitabı'nda Ejder, bilgeliği simgeler. Yüzyıllar boyu imparatorluk arması olarak kullanıldı ejder. İmparator'un tahtına Ejder-tahtı, yüzüne de Ejder yüzü deniyordu. İmparatorun ölümü bildirilirken onun bir Ejder'in sırtında göğşe çıktığı söyleniyordu.

Halkın imgeleminde Ejder bulutlarla, çiftçilerin dört gözle bekledikleri yağmurla, büyük akarsularla birdi. «Toprak ejderle birleşti», halk dilinde yağmur yağdı demektir. Altıncı yüzyılda Chang-Sengyu dört Ejderi gösteren bir duvar resmi yapmıştır. Resmi görenler, ressamın ejderleri gözsüz yaptığından yakınmışlardır. Canı sıkılan Chang, fırçalarını yeniden eline alıp kıvrımlı biçimlerden ikisini tamamlamıştır. O zaman «ortalık gökgürültüsüyle, şimşeklerle sarsıldı, duvarlar çatladı, Ejderler göğşe yükseldi. Oysa gözsüz iki Ejder, oldukları yerde kaldılar.»

Çin Ejderi'nin boynuzları, pençeleri, pulları vardır; sırtındaki omurgası da dikenlidir. Çoğunlukla resimlerde, bir inciye yutarken ya da kusarken gösterilir. Ejder'in gücü bu incidedir; inci ağzından alınırsa Ejder evcilleşir.

Chuang Tzu bize, üç yıl boşu boşuna çalıştıktan sonra Ejderleri öldürme sanatının ustası olan inatçı bir adamın öyküsünü anlatır; bu adamcağızın, ömrünün geri kalan günlerinde sanatını uygulama olanağı bir kez bile geçmez eline.

EŞ

Aynadaki, sudaki görüntülerden, eş ikizlerden doğan Eş fikri birçok ülkede yaygındır. Pisagor'un «Dost öteki ben'inizdir.», Eflâtun'un «Kendini bil.» sözleri bu eş fikrinden doğmuş olabilir. Almanya'da bu eş'e «gölge» anlamına gelen *Doppelgänger* denir. İskoçya'da *alıcı* vardır; alıcı gelip bir insanı alır, ölümüne götürür; ayrıca İs-

koçya'da *wraith* sözcüğü vardırki bu da insanın ölmeden biraz önce gördüğü sanılan bir hayâl demektir. Bu yüzden insanın kendisiyle karşılaşması kötüdür. Robert Louis Stevenson'ın acıklı baladı «Ticonderoga» bu konuda bir efsaneyi anlatır. Sonra Rosetti'nin garip resmi vardır: (Kendileriyle Nasıl Karşılaştılar.); resimde iki sevgili, korunun gölgeliği içinde kendileriyle buluşurlar. Hawthorn'dan (Howe's Masquarade), Dostoyevski'den, Alfred de Musset'den. James'den (The jolly Corner), Kleist'tan, Chesterton'dan (Deli'nin Aynası) ve Hearn'dan (Bazı Çin Hayaletleri) örnekler verebiliriz.

Eski Mısırlılar Eş'in, *ka'nın*, bir insanın aynı olduğuna, onun gibi yürüyüp giyindiğine inanıyorlardı. Yalnız insanların değil, tanrıların, taşların, ağaçların, iskemle ve bıçakların da *ka'ları* vardı; Tanrılar'ın Eş'lerini, tanrılardan gelmiş geçmiş şeyleri öğrenen bazı rahiplerin dışında kimse göremezdi.

Yahudiler'de insanın Eş'inin görünmesi, ölüm haberi değildir. Tam tersine, önbilimcilik güçlerine erme belirtisidir. Gershom Scholem böyle açıklıyor bunu. Talmud'da kayıtlı bir efsanede, Tanrı'yı ararken kendisini bulan bir adamın öyküsü anlatılır.

Poe'nun «William Wilson» adlı öyküsünde Eş, kahramanın vicdanıdır. Kahraman eşini öldürür ve ölür. Aynı biçimde Wilde'ın romanında da, Dorian Grey portresini bıçaklar ve ölür. Yeats'in şiirlerinde Eş, öteki yanımızdır, karşıtımızdır, bizi tamamlayan, biz olmayan, biz olamayacağımız yanımızdır.

Plutark, Yunanlılar'ın bir kralın elçisine öteki ben dediklerini yazar.

LILITH

«Çünkü Hava önce Lilith'i diye okuruz eski bir İbrani yazıtında. Bu efsane İngiliz Şairi Dante Gabriel Rosetti'yi (1828-82) etkilemiştir. Bu etkiyle «Eden Bower»i yazmıştır Rosetti. Lilith ylandı, Adem'in ilk karısıydı ve ona

«Ormanda, sularda çöreklenen yaratıklar

Pırıl pırıl oğullar, parlak kızlar doğurdu.»

Tanrı Havva'yı daha sonra yaratmıştır; Lilith Adem'in insan karısından öç almak için Havva'yı yasak meyveyi yemeye, Habil'i öldüren ağabeyi Kabil'i doğurmaya zorlar. Rosetti'nin ele alıp geliştirdiği mit'in ilk çıkışı böyledir. Orta Çağlar'da İbranice'de «gece» anlamına gelen *layil* sözcüğünün etkisi yepyeni bir anlam katmıştır bu mite. Lilith, yılan değildir artık. Bazan insanların üremesini yöneten bir melek, bazan da yalnız uyuyanlara, ıssız yollardaki yol-

culara saldıran bir şeytandır. Halkın imgeleminde, uzun siyah saçları dağınık, ince uzun, sessiz bir kadındır Lilith.

SFENKS

Mısır anıtlarındaki Sfenks (Heredot bunlara, Yunan Sfenks'inden ayırmak için *androsfenks* ya da insan-sfenks der) insan-başlı bir aslandır ve uzanıp yatmıştır; tapınakların, mezarların yanında nöbet bekler; krallık gücünü gösterdiği söylenir. Karnak tapınağının içinde koçun, kutsal hayvan Amon'un başını taşıyan Sfenksler vardır. Asurluların anıtlarında Sfenks, sakallı, taçlı bir adam başı taşıyan kanatlı bir boğadır; İran mücevherlerinde çok raslanır bu imgeye. Pliny, Etiyopia'daki hayvanları sıralarken Sfenks'i de sayar; özellik olarak da yalnızca «kahverengi kıllı, göğsünde iki memesi var» der.

Yunan Sfenks'indeyse bir kadın başı, kadın memeleri, kuş kanatları, aslan vücuduyla aslan ayakları vardır. Bazıları onu köpek vücutlu, yılan kuyruklu yaparlar. Sfenks'in Teb kentinin çevresindeki insanları yiyip bitirdiğini anlatırlar. İnsanlara bilmeceler soruyormuş (sesi insan sesiymiş çünkü), cevap vermeyenleri yiyormuş. Jocasta'nın oğlu Oedipus'a Sfenks, «Dört bacağı, iki bacağı, üç bacağı olan, bacakları çoğaldıkça güçsüzleşen yaratık nedir?» diye sormuştur. (Öykünün en eski biçimi böyle. Zamanla, insan yaşamını bir tek gün sayan o benzetme çıkmıştır ortaya. Günümüzde bu soru, «Sabahları dört, öğleyin iki, akşam üç ayakla yürüyen hayvan hangisidir?» biçimini almıştır.) Oedipus, cevabında bunun, çocukken emekleyen, büyüyünce iki ayağı üstünde yürüyen, yaşlanınca bastona yaslanan insan olduğunu söylemiştir. Bilmece çözülünce Sfenks kendini uçurumdan aşağıya atmıştır.

1849'da De Quincy geleneksel yorumu tamamlayan ikinci bir yorum önermiştir; De Quincy'ye göre bilmecedeki insan herhangi birisi değil, Oedipus'un kendisidir; doğduğunda çaresiz bir yetim, gençliğinde yapayalnız, kör ve çaresiz kaldığı yaşlılığında Antigone'nin destek olup gezdirdiği birisidir.

T'AO T'IEH

Şairler, mitolojiler pek önem vermemiştir ona, oysa herkes şu ya da bu zamanda, bir sokak köşesinde ya da bir duvar süslemesinin ortasında birden bir T'ao T'ieh görür ve hafif bir rahatsızlık duyar. Üçkatlı Genyon sürülerini koruyan köpeğin iki başı, bir tek vücudu vardı; Herkül'ün bu köpeği öldürmesi çok iyi oldu. T'ao T'ieh

bu sıralamayı tersine çevirmiştir; o köpekten daha da korkunçtur: Kocaman kafası sağda bir vücuda, solda bir vücuda bağlanmıştır. Genellikle altı bacağı vardır, çünkü öndeki iki bacak her iki vücuda da taşır. Yüzü ejder yüzü olabilir; sanat tarihçileri buna «öcü maskesi» derler. Bu, yontucular, çömlekçiler, seramikçiler için simetri demon'unun esinlediği biçimsel bir canavardır. İsa'dan ondört yüzyıl önce Shang Hanedanı sırasında bu canavar törenlerde kullanılan bronzların üzerinde görülür.

T'ao T'ieh «obur» demektir ve şehvetle açgözlülüğü simgeler. Çinliler insanın kendini kaybetmemesi için bir uyarı olmak üzere yemek kaplarının üstüne resmini yaparlardı bu canavarın.

cesare pavese'den şiirler

çeviren : tulin öztürk

Turin'li bir adliye memurunun oğlu olan romancı ve ozan Cesare Pavese, 1908'de Piedmont'da doğdu. Turin'de edebiyat öğrenimi yaptı. Walt Whitman üstüne yazdığı bir tezle bu bölümden mezun oldu. Bir süre sonra da öğretmenliğe başladı. 1930 yılında sonradan editörlüğünü yaptığı La Cultura'da Amerikan edebiyatı üstüne denemeler yazmaya başladı. Aynı zamanda Defoe, Dickens, Joyce, Melville, Stein ve Faulkner gibi İngiliz ve Amerikan yazarlarından çeviriler yaptı. Bu çeviriler kendi anlatım dilini olduğu kadar diğer İtalyan romancılarını da önemli ölçüde etkilemiştir. 1935 yılında faşizme karşı gösterilerde bulunmaktan ötürü tutuklandı ve yargılanıncaya dek yeni bir suç işlememesi için Brancalone'de deniz kıyısında bir tutukevine gönderildi. Bu olay onun «Siyasal Tutuklu» (Il carcere) adlı romanına temel olmuştur. 1936-1940 yılları arasında dokuz kitabı yayınlandı. Bunlar, kısa öykü, roman, şiir ve deneme türündeydi. Pavese 1950 yılında intihar etti.

Bu şiirler, Penguin Modern European Poets, Cesare Pavese Selected Poems'den çevrilmiştir.

EVDEN UZAKTA

Deniz tüm deniz. Gördük yeterince denizi.
Geç vakit, yitip giderken engin su boşlukta,
suda gözleri arkadaşımın,
benim gözlerim onda ve konuşmayız hiç.
Sonunda akşamla kapanırız içimize. Çekilip sonra
dumanlı bir odaya içeriz. Düşleri vardır onun,

(bir tekdüzelik, kayar gelgitin kükreyişine düşler)
Deniz ki orda bir adayla bir başka ada arasında,
tutar aynasını, çağlayanlar, yaban çiçekleriyle
örülmüş tepelere.

O böyle içer işte. Bakıp bardağına
seyreder deniz düzlüğünden yükselişini tepelerin.
Severim tepeleri ben, ve bırakırım onu konuşsun denizden,
saydamdır su çünkü ve kayalar belirir bazen.
Yalnız tepeleri görürüm ben. Doldururlar yeryüzümü
ve göğü, uzak yakın görüntülerle.
Yalnız benimkiler düzensizdir, bitkin asmalarla örülü
solgun toprak. Kabullenir arkadaşım onları,
yaban yemişleriyle çiçekler giydirmek ister tepelerime
ve coşup ister sonra meyveden daha çıplak kızlar
keşfetmek.

Gerek yok: Gülmesiz değildir çünkü benim yaban düşlerim.
Yarın tepelere doğru yola çıkarsak erken,
rastlarınız asmalar arasında esmer bir kıza,
kararmış teni güneşten, başlarınız konuşmaya
ve belki üzümlerinden yeriz biraz.

RASLANTI

Bu korkunç tepeler oldu yapan gövdemi benim
ve sonra yıkan onu nice anılarla. Bir gizemdi
o sevgiliden getirip bıraktıkları bana,
bilmez ama o nasıl yaratıp da hiç anlamadığımı onu.
Bir akşamdı rastladım ona: sönük yıldızlar altında
daha bir hafifti bedeni, yaz buğusunda.
Uğultusu sarmıştı yöreyi o tepelerin,
sonra bir ses oldu birden gelen,
daha derin karanlıklardan, hem yalın hem acı,
bir ses o yitlik zamandan.
Bazen görürüm onu, yaşar durur önümde,
belirgin, değişmez, bir anıdır sanki.
Anlayamamışımdır onu hiç. Kaçmıştır
hep ne olduğu benden, uzaklara çekmiştir beni.
Bilmem güzel midir. En gencidir yalnız kadınların.
Uzak bir anıdır ne zaman düşünsem onu,
bir çocukluk bu tepelerde yaşanmış,

genç mi gençtir öylesine. Ta kendisidir sabahın.
Tüm gökleri o uzak sabahların,
gözlerinde çağırır dururlar beni,
hem şafaklar daha hiç böyle bir ışık dökmemiştir
tepelerden,

döktüğü gibi o gözlerin.

Ben ki onu nice sevgili şeyin derininden yaratmışımdır,
anlayamadığım birşeydir ama o hâlâ.

İLGİSİZLİK

Yaşayan bir aşk gibi çiçeklendi bu kin,
acıyla seyredip kendi yitikliğini.

Bir aşkmış gibi bir yüz, bir beden, arayıp duran.

Ölmüş bu beden ve tümü, o yaşanmış seslerin
göçüp gitmiş hepsi, takılıp kalmış tek bir sese
olanca yaşam. Acı bir sevinçle geçip gider günler,
kederli okşayışıdır şimdi o sesin, getiren kanı yüzümüze,
çekip alan sonra yine.

Güzeldir ama yine de onun o yitik, titrek dönüşü usumuza.

Titremiştir o çünkü benim için de bir kez.

Sarsılmaz artık bu beden. Yalnız aşk tutuşturur onu,
ama bu kin arayıp bulur onu hiç durmadan.

Erişemez nice yaratıkları yeryüzünün, nice sesleri
yakan bir okşayışına o bedenin, o gözlerin.

Bir acı sevinçle onu öldürüp duran,
bulur hergün yeni bir bakış, yıkık bir sözcük,
ve bir aşk gibi açlıkla sarılır tutar onları bu kin.

İSYAN

Kıvrılıp kalmış ölü adam, bakmıyor artık yıldızlara:
yapışmış saçı kaldırıma. Daha bir soğuktur geceler.
Çekiliyor evlere herkes, ürpererek.

Güçtür şimdi onlarla gitmek; tümü sarsılmış, şaşkın,
kimi merdivenlerde, mahzenlerde kimi.

Şafağa dek dayanıyor biri ve çöküyor sonra
günlük güneşlik bir tarlaya. Yarın, umarsız,
ağlayıp duracaktır biri işinde. Sonra geçip gidecektir bu da.
Ölödürler sanki uyurken: daha da ağırlaşır, artar koku,
bir kadınla, öldür ama tümü.

Kıvrılıp kalır her biri yatağında
kırmızı kaldırımdaki gibi: kısa bir acıdır

şafağa dek süren bu uzun bitkinlik.
Sonunda koyu bir ter donar her bedende.
Açıktadır yatmaktadır ama o ölü adam.
Bu paçavra yığını şimdi güneşle yanan,
o da bir ölüdür sanki duvar dibinde.
Bir kaldırımda uyuyup kalmak güvenmektir bu dünyaya.
Bir tutam sakal paçavralar arasında,
üstünde sineklerin emeklediği;
sinekler gibi gelip geçiyor insanlar sokaktan,
o dilenci de bir parçasıdır bu sokağın.
Yoksulluk örtmüş yüzünü bir tutam ot gibi sakalla
bir erinçtir yayılmış o kuşkulu çehreye. Bir nesnedir sanki
kan içinde kıvrılıp ölen bu yaşlı adam, bir nesnedir sanki
yaşayan. Böyle parçasıdır işte bu sokağın her nesne,
kandan başka.
Ama yıldızlar kanı gördüler bu sokakta.

YALINLIK

O yalnız adam —ki hep içerde geçmiş yılları—
dönüyor yine oraya
bir parçacık somundur bütün yediği.
Yaban tavşanları düşler durur hapiste
kış yaprakları arasında gizlenmiş. Karlı havada
geçer günleri duvarları arasında bir sokağın,
soğuk sular içip, kemirerek bir somun parçasını.
İnanırsın sonunda geri geleceğine yaşamın,
yatışacağına soluğunun, ve inanırsın
sıcak bir meyhaneden şarap kokusuyla döneceğine kışın,
gürültülü yanan bir ocak, sıcak bir oda, ve
yemeğin önüne konan. İnanırsın hep, içeri girene dek
inanırsın. Çekip giderler sonra bir akşam,
yaban tavşanı avlamaya, sıcakta keyifle yedikleri
bazılarının. Sen ki seyredersin onları pencereden.
Yüreklenir yalnız adam o dondurucu soğukla,
girer sonunda bir meyhaneye ve bakar kalır şarabına:
dumanlı bir renk, ağır bir tad.
Bir parça ekmek yer sonra, o ki duymuştur hapiste
nasıl koktuğunu yaban tavşanının, bilmez ama artık
ne olduğunu ekmeğin, ne de başka birşeyin. Ve duman kokar
şarap bile.

O tarlaları düşünür yalnız adam, bir sevinç duyar içinde
bilir ki işlenmiştir şimdi toprak. Coşup sonra
bir türkü tutturur o boş odada, soluğunun altına gizlediği.
Görür yine o çıplak böğürtlen çalılarını, yeşil olan ağuştoşa,
şimdi yığılıp kalan kıyı boyunca. Seslenir sonra köpeğine.
Bir yaban tavşanı belirir birden ve duymaz olurlar artık soğuğu.

güller

şiir erkök

Üzerime çukulatalı dondurma döktüm. Yakamdaki yapma beyaz gülün rengi pembe oldu. Bu haliyle de sevdim.

«Sen dişli değilsindir. Dikkat et tepene binmesinler. Ezdirme kendini.»

Dişsizmişim ben.

Kedi kucağıma bindi. Isıramadım.

«Çek şu kediyi Allahaşkına. Uyuz bir şey zaten. Üstelik de kara. Aramız mı açılısın istiyorsun?»

«Bak ama, burnu, ağzının çevresi beyaz, bembeyaz bunun.» bu kediye çukulatalı dondurma yedirmeli, ağzını burnunu renklemeli. Beyaz gül pembe oldu. Ben katmerli gülleri severim. Katmerli burun olur mu?

«Ne diyordum?.. Ha, bak o Sami denilen herife dikkat et, aman ha, güvenme o herife. Çok sinsidir.»

«Sami mi? Sahi, ben de hiç sevmedim o herifi. Hıyarın teki.» ham deseydim daha iyi olurdu. Her hıyar ham olur ama, her ham hıyar olmayabilir.

«Hıyar ki... Ne hıyar...»

Pişmiş hıyar olmaz mı? Evdekilere hıyar musakkası pişireceğim.

«Ne güldün?»

«Hiç... Pişmiş hıyar olur mu diye düşündüm de...»

«Hıı..»

Anlamadan «hı» diyenlere bayılırım. Biraz daha hıyar ister misin, hayatım?

Yanına da bir kaşık kabak salatası. A.. Hatırım kalır vallahi..

«Sami korkunçtur, korkunç..»

Sami her gün hıyar musakkası yemeden işe gitmez. Varsa yoksa hıyar mu..

«At şu kediye be kucağından!..»

«Sana ne oluyor?»

«Sinir oluyorum.»

«Olma..»

«Bak işte, kavgaya başladık bile. Kara kedi o, demedim mi sana?»

«Daha kara olmadı. Burnu, ağzının çevresi bembeyaz. Hele bir çukulatalı dondurma yesin.»

«Bir o eksikti.»

Sıfırdan bir çıkarsa kaç kalır?

«Adam seçmesini bileceksin. Öyle çalışkanlıkmiş, dürüstlükmiş, doğrulukmuş, onlar işin palavrası. Okul dönemi bitti artık. İş hayatına girdin mi, önce kendini satmasını bileceksin. Asıl hüner bir takım nitelikleri gösterebilmekte, sergilemekte.»

Karşı masada kız bacaklarını açmış, güzelliğini sergiliyor. Kedi kucağımda gevşedi. Bacaklarımı şöyle bir uzatsam.. Ah, ayaklarımız birleşti.

«Dikkat et, papuçlarımı kirletiyorsun.»

Gerçekçe.

Bacaklarımı topladım işte. Eteğimi de çektim dizlerimin üstüne. Sergimi kapadım kepenkleri indirdim. Öyle değil mi kedicik? Ne rahatsin sen..

«Hasan Bey'le ilişkilerini bozmamaya bak. Arada sırada git, bir hal hatır sor. O hoşlanır öyle şeylerden. Git bir kitabını iste, sana imzalasın. Bakalım ne yazacak, kıymetli meslekdaşım mı diyecek, yoksa kızım mı diyecek.»

«Kitapları imzalatmaktan nefret ederim. Bak ben senin kitabını aldım, naah, bu kadar para saydım, ona göre bil değerimi de bas buraya imzayı, der gibi. O ne öyle.. Sinir...» sanki yazar kitabının her sayfasına, her satırına imzasını atmamış gibi.. Sanki kendisinden çok az şey katmış gibi, bir de imza istemek, hep almak almak vermek.

«E.. Kızım sen de.. Azıcık yağ çekmek gerekli. Yağsız dönmez bu işler!..»

«Yağ dedin de aklıma geldi. Krem alacaktım, unuttum. Bari yarın sabah çarşıya çıktığımda unutmasam.»

«Avucuna yaz.»

Avucunu yala, der gibi.

Avucum ballı. Dondurmadan. Kediye okşadım. Tüylerini balladım. Yalandıkça bal tadacak.

«Dalga geçme, bak. Yağ gerekli bir yerde. Bir şeyler olabilmek için..»

Güneşten yanmak için örneğin.

Kızarmak için.

Yağlanmak için. Damar sertliği için.

Sertlik taslamak için.

Hatırı sayılır olmak için.

«Yağsız dönmüyor bu işler, dönmüyor..»

Hamsiyi koydum ta ta tavaya

Fırladı gitti ha ha havaya

ha-ha-havaya

ha-ha-havaya

Hava bugün güzel be!..

«Havada bulut yok bu ne dumandır.»

«O şarkı da nerden çıktı şimdi durup dururken..»

«Hava neden bulutluymuş biliyor musun? Canım, şu şarkıdaki hava... Hamsi kızartıyorlarmış da ondan..»

«Kih.»

«Gülmek zorunda değildin.»

«Gülmedim zaten.»

«Gülmezsen gülme. Soğuk şey.»

«Haydi at şu kediye kucığından da daha fazla atışmayalım.»

«Atmıyacağım.»

«Atma atma da üstün başın pire olsun. Pireli pireli gez öyle.»

«Dokuz canlı Pirelli, çok çalışır, az aşınır.»

«Bakıyorum reklâm programlarını iyi izliyorsun.»

«Kendimi satmaya karar verdim de..»

«Üstüne dondurma dökerek mi? Gülme, gülme.. Şu haline bak.»

«Nesi var?» gülüm bu haliyle de güzel. Gülümü sevdim. Çok sevdim.

Herkes gülünü sever. Gül olduğu için değil, gülü olduğu için. Ben de gülümü sevdim, her haliyle, her rengiyle sevdim. Gülüm güzeldi.

«Haydi inat etme de at şu pis hayvanı.»

«Nesi pis, bak ne güzel..»

«Güzelliği kalmış, alt tarafı kedi.»

Kocaman çıkık gözler. Bir gözünü göz kapağı örtmüş yarı yarıya. Ensesine yapışmış yağlı saçları perçem perçem. Burnu çarpık. Çok değilse bile biraz çarpık işte. Alt tarafı insan.

«Ne bakıyorsun öyle? Tanıyamadın mı?»

«Bir an için senin insan olduğunu düşündüm de..»

«Ee?»

«İnsanmışsın.»

«Tanıştığımıza memnun oldum.»

Sustu.

Söz gümüşse sükût altındır.

«Bu kedinin adı Altın olsun, ha?»

«Anlaşılan sen bugün kediyle bozdun.»

Varken ukalalık etmek..

Yağlarla bozmak varken..

Susuyor.

Sence kaç çeşit yağ vardır diye sorsam?..

«Bedri Bey nasıl adamdır? (kediye iteledim) Ona da mı yağ çekmek gerekli?»

«Bedri Bey mi? (Kedi şaşkın. Atladı. Silkindi, Bakındı. Gidiyor.) İyi adamdır. Ona yağ çeksen de olur, çekmesen de. Baba adamdır o.»

«Burnu katmersiz ha?»

«Ne?..»

«Burunlu değil demek istiyorum.»

«Yok yok, burunlu herif değildir.»

Bedri Bey'in göğsünde gülü var mı? Benim gülüm katmerli gül. Ya onunkisi?..

Burnu katmerli olanın gülü cılız kalır, burnunun gölgesi engel olur boy atmasına.

Çünkü güller göğüste taşınır. Güller yürekten fışkırır. Yürek-ten sevilir.

Burunları katmersiz olanların gülleri gelişir, serpilir, üzerlerine gölge veren bir burun yoktur çünkü.

«Sen beni dinlemiyorsun.»

«...»

«Ne diyordum söyle bakalım?»

Yağlardan söz etmiş olmalı..

«Canım işte, şey... Yağ çekme numaraları..»

«Ha, aferin, dinliyormuşsun. Onu diyorum. Sen bir an önce gidip heriften bir kitap al.»

Eve gidip bir duş almalı.

«Duydun mu?»

«Hangi heriften? Ne kitabı?»

«Gördün mü bak, dinlemiyormuşsun. Hasan Bey'den diyorum, canım. Adamın bir kitabını iste, imzalasın sana.»

Amca baak..Ben senin kitabını okuyoyum..

«Olur mu?»

Olmaz.

«Çok merak ediyorum, bakalım ne yazacak. Kıymetli meslekdaşım mı diyecek, yoksa kızım mı diyecek..»

«Ya sevgilim derse?»

«Sen kendini ne sanıyorsun Allahaşkına?»

Hasan Bey'in sevgilisi.

«Hiiç.. Hani düşünmek gerek. Her olasılığı tartmak gerek. Olur a adam belki 'sevgilim' diye yazmak ister de yazamaz. İnsanları ne diye yalan yazmaya zorlamalı?»

«Pöh..»

Pöhmüş.

Onun da gülü katmerliyse. Kokusunu bana kadar gönderebiliyorsa.. Neden olmasın? Yoksa burnu mu katmerli?

«Hasan Bey yağ çekilmesinden hoşlandığına göre burunlu biri olmalı?»

«Tabii, burunsuz adam kaldı mı dünyada?..»

Gülü cılızdır o zaman.

Güller 'karaborsa. Sevgiler karaborsa. Sevgi tohumları ne etsin kibirli toprakta?

Güller nasıl açsın?..

Üşüdüm.

«Hava serinledi bayağı..»

«Çay ister misin?»

İstiyorum ama..

«Teşekkür ederim istemem. Gideyim artık.»

«Gidiyor musun?»

Gitmek istiyorum.

«Geç oldu.»

«Daha yeni konuşmaya başlamıştık. Zaten bir şey de konuşamadık ki.. Hep bölündü konuşmamız.»

«Kedi yüzünden değil mi?»

«Yok canım, gerçi o da var ya..»

«Gideyim artık. Dondurma için teşekkürler.»

«Rica ederim. Gene gel yolun düştükçe, sevinirim. Ben gördüğün gibi işte, işten çıkınca hep bu bahçede.. Arkadaşlar da geliyor. Demleniyoruz.»

«Allahaışmarladık.»

Saat yedi olmuş. Dolmuş kuyruğu upuzundur şimdi. Yürümeli. Geç olacaktı, olsun. — Bu saatlere kadar ne yaptın? Gülümü renk-

ledim. Ne? O yeni elbiseye dondurma lekesi ha?! Keke meke değil be. Gölümü balladım ben. Tüm arılar benim gölüme üşüŖecek, bal toplayacaklar benim gölümden. Gül kokan ballar yiyeceksiniz hepimiz. Ne sersem şeysin. —

Ne sersem şeyim.

Yakamdaki yapma göle baktım. Çukulatalı dondurma döktüğüm yapma beyaz göle.

Baktım da güldüm.

türkçe'nin olumsuz sözcük sorunu

ragıp gelencik

XIX. ve XX. yüzyıllarda bazı Fransızca terimlere ve sözcüklere karşılık bulmak zorunda kalan Osmanlı, çeşitli yollarla ve özellikle «-i» sonekiyle sözcükler türetti ve onların başına «başka, öbür» anlamına gelen Arapça *gayr* (gayri) sözcüğünü getirerek olumsuzlarını elde etti. *Gayr*, Fransızcanın *im*, *in*, *non* olumsuzluk öneklerine de karşılık oluyordu.¹ Böylece, Osmanlı Batının olumsuzluk öneklerine karşılık bulma sorununu, görünüşe göre, çözüverdi.

Osmanlının böyle sözcüklerine ve onların Batı dillerindeki karşılıklarına Türkçe karşılık bulmak gerekince, örneğin «-li» ve «-siz» gibi bir olumlu-olumsuz sonek çifti kullanılamadı. Osmanlının «Kâşgari» dediği Mahmud'a «Kaşgarlı», *iradi'ye istemli* v.b. denebildi ama, sözgelimi *içtimai'*ye *toplumlu* denemedi. Bunun üzerine, özellikle 1940'larda çeşitli terimlere Türkçe karşılık bulmakla görevlendirilmiş bürokrasi, Türkçenin işlek olmayan eklerine başvurdu. Halk dilinde belki yalnız iki sözcüğün (*kumsal* ve *uysal*) türetilmesinde kullanılmış «-sel» eki bundan ötürü işlekleşti; *içtimai - toplumsal*; *millî - ulusal*; *ilâhî - tanrısal*; *dinî - dinsel*; *ilmî - bilimsel*; *aklî - ussal*; *zirai - tarımsal*; *hayvanî - hayvansal*; *nebatî - bitkisel*, gibi birçok sözcüğün türetilmesinde kullanıldı. Güzel (gözel) sözcüğünün türetilmesinde kullanılmış «-(e)l» soneki de işlekleşti: *umumî - genel*; *kanunî - yasal*; *keyfî - nitel*; *kemmî - nicel*; *tabiî - doğal*; *iptidaî - ilkel* gibi sözcükler de onun yardımıyla türetildi. Bu amaçla örneğin aşağıdaki ekler de kullanıldı:

«-ce»: Arabî - Arapça.

«-ci»: kemanî - kemancı.

«-cil»: ehli - evcil.

- «-den»: kalbî - *yürekten*.
- «-i)l: yabanî - *yabanıl*.
- «-li»: iradî - *istemli*.
- «-si»: haşebi - *odunsu*. v.b.

Bu eklerle türetilmiş sözcüklere «olumsuz» bulmak gerekiyordu. Oysa bu eklerle türemiş halk sözcüklerinin olumsuzlaştırılmasında kullanılmış bir veya birkaç sonek bulunamadı. Halk *kumsal*, *güzel* (*gözel*) diyordu, ama sözgelimi *kumsalsız*, *gözelsiz* v.b. demiyordu. Böyle deme olasılığı veya olanağı bulunup bulunmadığı araştırılmış olabilir, ama herhalde olumsuz bir sonuca varıldı ki, böyle denmedi. Sanki bundan çok daha iyi bir yolmuş gibi Türkçede «başka, yabancı» anlamlarına gelen *yad* sözcüğü *gayr* gibi kullanılarak «olumsuz» türetmek denendi:

- gerekirci: Determinist.
- yadgerekirci: Indeterminist.
- gerekircilik: Determinizm.
- yadgerekircilik: Indeterminizm.
- estetik: Esthetic (bedî).
- yadestetik: Nonesthetic (gayrî bedî).

Bu yolun çıkmazlığı anlaşılmış olmalı ki, bu yoldan cayıldı. Böylece Türkçeye «önek» kazandırma denemesi başarısızlığa uğradı.² Ama «olumsuz» türetmedeki bocalama sürdü. *Determinism* ile *determinist*'e gerekircilik ve gerekirci dendikten sonra, *indeterminism* ile *indeterminist*'e gerekmezcilik ve gerekmezci yerine *yadgerekircilik* ve *yadgerekirci* denmiş olması; ve daha sonra bunlar beğenilmeyip

- determinism: *Belirlenimcilik*.
- determinist: *Belirlenimci*.
- indeterminism: *Belirlenmezcilik*.
- indeterminist: *Belirlenmezci*.³

karşılıklarının önerilmiş olması bu bocalamanın açık kanıtıdır. Çünkü Türkçede eylem kök ve gövdelerinden türemiş sözcüklerin pek çoğunun olumsuzu vardır ve kolayca bulunabilir. Sözgelimi, gerekir - gerekmez; gerekirci - gerekmezci; gerekircilik - gerekmezcilik çiftleri dilin ucuna geliverir. *Determinism*'e *belirlenimcilik* denince, *indeterminism*'e *belirlenmeyimcilik*; *indeterminism*'e *belirlenmezcilik* denince, *determinism*'e *belirlenircilik* demek Türkçenin doğası gereğidir. Muhtemel'e olası karşılığı önerilince gayrî muhtemel'in olumsuzu *olmayası*⁴ olurur. Bu bocalamanın başka örnekleri de vardır. Gayri tabî'ye *doğadı*,⁵ gayri kanunî'ye (veya gayri meşru'-

ya) *yasadışı* deniyor. Oysa sağduyu bu sözcüklerin karşılıklarına şunları koyar:

doğadışı - doğaiçi

yasadışı - yasaîçi.

«Yapma ipek doğal değildir, ama doğadışı da değildir. Ve yapma ipek neden doğaya aykırı olsun?» ve «Bir adamın *eviçi* ve *evdışı* uğraşları olabilir, ama *eviçi* uğraşları evsel olmayabilir ve *evdışı* uğraşları *evsel* olabilir.» tümceleri, bu yolun nasıl bir anlam sapmasına yol açtığını açıkça kanıtlar. Bu aksaklığı farkedendenler, böyle sözcüklerin yerine *doğal olmayan*, *doğal değil*, *yasal olmayan*, *yasal değil* demeyi yeğlemektedirler. Ama burada apaçık bir eksiklik vardır, ve bu, İngilizce sözcüklerle şöyle gösterilebilir:

natural: Doğal.

unnatural: Doğal olmayan, doğal değil.

not natural: Doğal olmayan, doğal değil.

not unnatural: ?

Burada olumsuzun olumsuzunu söylemek (doğal olmayan olmayan, doğal olmayan değil, doğal değil değil, demek) yanlış sayılmasa bile, herhalde seve seve başvurulabilecek bir yol değildir. Not unnatural'ın (gayri tabii olmayan'ın) natural (tabii, doğal) olduğunu öne sürmek ise, düşünce ve dil kısırlığını önceden kabul etmek olur. Çünkü, gayri tabii olmayan ille de tabii olmak gerekmez, sunî de olabilir. Bundan ötürü, gayri tabii olmayan, hem tabii'yi ve hem de sunî'yi içerebilir. Bir de *gayri sunî* var...

Osmanlı, böyle sözcükleri olumsuzlaştırırken, onların başına *gayri* getirmekle yetiniyordu. Olumlu sözcük olumsuzun içinde olduğu gibi kalıyordu. Bu, Batılı dillerde de böyledir. Olumlu sözcük olduğu gibi alıkonur ve olumsuzu türetmek için onun başına *im*, *in*, *non* vb. getirilir. Türkçe önekli bir dil değilse de, bu ilkedен yararlanmamak için hiç bir gerekçe yoktur. Yani, olumsuz türetilirken bir önek kullanılmaz, ama olumlu sözcük olumsuzun içinde olduğu gibi alıkonabilir. Ve *doğaldışı*, *dinseldışı*, *bilimseldışı*, *yasadışı* vb. denebilir. Böyle demekte hiç bir sakınca ve çekince yoktur. Böyle demek, Türkçenin nesine veya nelerine aykırıdır? Ve böyle yapmakla, Türkçede örneğin şöyle yazmak ve konuşmak olanağı doğar: «*Doğadışı* güçlere inanılmayınca yalnız *doğaiçi* güçlere inanıldı. *Doğal* güçlerin nasıl işlediği araştırılarak, *doğaldışı* güçler bulunmaya çalışıldı.» Şöyle de denebilirdi: «...*Doğal* güçlerin nasıl işlediği araştırılarak, *doğalsız* güçler bulunmaya çalışıldı.» Böyle bir olanak ve seçenek Türkçede gerçekten vardır: Türkçede *doğalsız* vb. denebilir...

Dilbilgisi kitapları, «-siz» ekinin «-li» ekinin olumsuzu olduğunu yazar. Oysa «-siz» eki «-li» ekiyle türememiş sözcüklerin olumsuzlarını türetmekte de kullanılmıştır, ve kullanılabilir. Örneğin, *katışık*'in olumsuzu *katışiksız*'dır. *Uygun*'un olumsuzu *uygunsuz* (Dilimizde «uygunsuz durumda yakalanmak» diye bir deyim vardır.), *eşit*'inki *eşitsiz*, *rahat*'inki *rahatsız*'dır. Bu kuralı şöyle açıklamakta yarar vardır:

1	2	3	4
rahatlık	rahatsızlık	rahatsız	rahat
ekşilik	ekşisizlik	ekşisiz	ekşi
acılık	acısızlık	acısız	acı

1. ve 2. sözcükler, 3. ve 4. sözcükler olmadan türetilemez. Burada şunu da belirtmek yerinde olur: örneğin, *ekşisizlik* yalnız *ekşilik*'in değil, *ekşililik*'in de olumsuzudur. Bu örnekler kolayca çoğaltılabilir ve şu sonuca varılır: «-siz» olumsuzluk sonекinin Türkçede çok geniş çapta kullanılması olanaklarıdır. Şöyle:

1	2	3	4
koşutluk	<i>koşutsuzluk</i>	<i>koşutsuz</i>	koşut
geçerlik	geçersizlik	geçersiz	geçer
doğallık	<i>doğalsızlık</i>	<i>doğalsız</i>	doğal
<i>kopukluk</i>	<i>kopuksuzluk</i>	<i>kopuksuz</i>	kopuk
<i>yasallık</i>	<i>yasalsızlık</i>	<i>yasalsız</i>	yasal
içtenlik	<i>içtensizlik</i>	<i>içtensiz</i>	içten
<i>bilimsellik</i>	<i>bilimselsizlik</i>	<i>bilimselsiz</i>	bilimsel
ataklık	<i>ataksızlık</i>	<i>ataksız</i>	atak
evcillik	<i>evcilsizlik</i>	<i>evcilsiz</i>	evcil ⁶

(Alışılmış ve bundan ötürü yadırganmayan sözcük dizileriyle alışılmamış ve bundan ötürü yadırganabileceği düşünülmüş sözcük dizilerinin hangi amaçla karıştırıldığı bellidir.⁷)

Burada şöyle denebilir: «'-sel', «-(e)l', ve «-cil' v.b. eklerinin böyle kullanıldığına halk dili tanıklık etmiyor.» Doğru! Halk dilinde böyle sözcükler yoktur. Halk dilinde böyle sözcükler olamazdı da; çünkü o ekler yalnız birkaç sözcüğün türetilmesinde kullanılmıştı. Günlük yaşamda (özellikle Osmanlı halkının Türkçe konuşmuş kesiminin o çok sınırlı ve az ilişkili günlük yaşamında) böyle sözcüklerin olumsuzları gereksememişti. Ama bugün onların olumsuzları gerekseiyor ve elde böyle bir olanak var...

DİPNOTLAR

¹Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca - Türkçe Sözlük*, Genişletilmiş 2. Basım, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, Ekim 1955.

²Bir de şu yol denendi:

Synchronous: Eşzaman (?).

Asynchoronous: Yadımkurun (?).

Eşzaman Türkçe Sözlük'ün (*Türkçe Sözlük*, Gözden geçirilmiş altıncı baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları — Sayı: 403.) son baskısına alınmamıştır. Bundan ötürü yalnız *yadımkurun* sözcüğü üzerinde durularak şunlar söylenebilir: Ne demektir *yadın*? *Türkçe Sözlük*'te böyle ayrı bir sözcük yoktur. Arapça *karn* (devir zaman) sözcüğünün çoğulu olan *kurun* ve *yadın* (?) kullanılarak yaratılmış (!) böyle bir sözcük Türkçe olabilir mi? *Türkçe Sözlük*'te alıkonmasının gerekçesi nedir?

³Prof. Dr. Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, TDK yayını, Ankara, 1975.

⁴Bu sözcük nedense *Türkçe Sözlük*'te yoktur.

⁵*Türkçe Sözlük*.

⁶Altı çizili sözcükler *Türkçe Sözlük*'te yoktur. Altıları, *Türkçe Sözlük*'te sergilenen «olumsuz sözcük yoksulluğunu» belirtmek için çizildi. Sözlüğü bu bakımdan inceleyecekler, bu işin burada gereği gibi yapılmamış olduğunu görüvereceklerdir.

⁷Bunlar Türkçenin belirli bir kuralına uygun ve yalnızca kullanılmadıkları için yadırganabilecek sözcüklerdir. Oysa *yadımkurun*, *eşzaman*, *arsıulusal*, *yadestetik*, *yadgerekcilik* vb. yalnız daha kullanılmamış olmalarından ötürü değil, ne idiği belirsiz oldukları için de yadırganmaktadırlar. Kimi Öztürkçeciler, başları daraldıkça, bütün dillerin (veya sözcüklerin) uydurma olduğunu söylemektedirler. Buna bazı örnekler de verebilirler. Sözelimi, «kendi kendini savunmak» anlamına gelen «savunmak» sözcüğünün *müdafaa etmek* (to defend) anlamına kullanıldığını söyleyebilirler. *Kumanda*, *kumandan*, *kumandanlık* sözcükleri sanki Türkçenin ses uyumuna boyun eğmemiş sözcüklermiş gibi *komut*, *komutan*, *komutanlık* sözcüklerini anlaşılmaz (Gerçekten anlaşılmaz mı?) bir gerekçeyle önermiş olanlar, bu sözcüklerin kullanıldığını, ve bundan ötürü «uydurmacılığın» hiç de yanlış bir yol olmadığını ileri sürebilirler. Doğrusu, bu sözcüklere başkaları da katılabilir. Ve «onların tutunma nedenleri» açıklanabilir. Ve o zaman görülür ki, «uydurma sözcükler» ancak çok özel koşullarda tutunabilmektedir. (Ama bu daha sonra onlarla hesaplaşılmayacak demek değildir!) Ve Türkiye'de böyle çok özel koşulların yaşandığı dönemler artık gerilerde kalmıştır.

1930'larda çıkarılmış yasaların metinlerinde bir yığın «mumya» sözcük vardır. Ama bu, ayrı bir yazı konusudur...

Ayrı bir yazı konusu olmaya değmediği için burada şuna da değinmek yerinde olur: «Olumsuz Sözcük Sorunu» kimilerinde «-sel» vb. eklerinin kullanılmasına karşı çıkmak gibi bir tepki doğurmuştur. (Oysa burada Osmanlıcanın, ve de batılı dillerin, Türkçeyi olumsuz yönde etkilemiş olmasının örneklerinden biriyle karşı karşıyayız.) Ve «bilimsel sorun» vb. yerine «bilim sorunu» vb. denilebileceği öne sürülmüştür. Oysa, içip sızmış bir içkicinin «içki sorunu» olmadığını, ama bir yığın «içkisel sorun»u olabileceğini herkes —hiç değilse içenler— bilir. Bir yazarın büyük emek verdiği kitabına «Kutsal İsyan» adını vermiş, ve «Kut İsyanı» adını vermemiş olması da bundan ötürüdür.

değerlendirme yazıları

tuncer uçarol

EDEBİYAT DEĞERLENDİRMELERİ

Edebiyat yapıtları üstüne yazılmış değerlendirme deyince, akla hemen «eleştiri» gelir!

Oysa, birikmiş dergileri-kitapları karıştırınca, «edebiyat değerlendirme yazıları»nın başka türleri olduğu da görülür. Bu ara, «edebiyat»ın bazı türlerinde de, zaman zaman önemli edebiyat değerlendirmelerine rastlanır.

Örneğin; araya anımsaya «*edebiyat değerlendirmeleri*»nin *ana türleri* olarak şunlar bulunabilir: Eleştiri, tanıtma, inceleme, edebiyat tarihi, edebiyatçılar ve yapıtları üstüne sözlükler, soruşturma, edebiyatçılarla konuşma, yarışma, haber.

Bunların her birinde, bir edebiyatçı ya da yapıtını, şu ya da bu yönde değerlendirme vardır. (Bu, bazan edebiyatçının kendisine ya da okuyucuya da yaptırılmış olabilir.) İyi düzenlenmiş *edebiyat haberleri*nde bile, seçilmişliğiyle, saptanmışlığıyla, araya sıkıştırılmış yorumlarıyla bu görülebilir, etkisi altına da girilebilir. *Yeditepe* dergisi, son yıllarında bu niteliğe yaklaşmıştı. *Milliyet Sanat* dergisi ise; üç yılı aşan süredir, haftada bir çıkarak, haberleri ve yorumları sığağı sığağına iletmesiyle, sayfalarındaki haberlerinin çokluğu ve çeşitliliğiyle «ana amaç olan yığınlara yanaşma işi»ni yüklenmiş, *sıcak edebiyatçılık* yapıyor. (Öteki sanat haberleri - yazılarıyla da, komşu renkleri beziyor ayrıca.)

Edebiyat değerlendirmelerinin ayrı bir alan olarak ele alınması, tür olarak da böyle tek tek sayılma çabası ise; ister istemez, *edebiyat dergilerinde* - *kitaplarında* görülen *her yazının edebiyat (sanat) ol-*

madığını da düşündürecektir. Dergilerdeki pek çok yazı da böyledir. Bunlar birer edebiyat (sanat) yazısı değil, edebiyat üstüne yazılmış yazılardır. *Edebiyat genellikle «duygu»ya, değerlendirmeler ise genellikle «edebiyat yapıtları üstüne» ve «düşünce»ye dayanmaktadır.* Bu nedenle, değerlendirme yazıları «edebiyat türleri» arasına bile alınmamalıdır! Edebiyat dışı düşünülmelidir. Nitekim, edebiyat dışı konularda da yazılmış, bir sürü değerlendirme yazısı-kitabı vardır. Böylece «edebiyat değerlendirme yazıları» da, edebiyatın bir türü (kolu) değil, çok kapsamlı «değerlendirme yazıları»nın bir bölümüdür, o kadar!

Öyleyse, «edebiyat değerlendirme yazıları»nın bağımsızlığını dururma zamanı da çoktan gelip geçmiştir!

Eleştiridir, incelemedir, tanıtmadır gibi bölüm pörçük söz edilmeler de bırakılmalı; ilke olarak, bunların hepsi ve benzerleri önce «edebiyat değerlendirmeleri» adı altında toparlanmalı, öylece belirlenmeli, ondan sonra her birinden ayrı ayrı da söz edebilme hakkı kullanılabilir. Ancak, bu yaklaşımdır ki; değerlendirme türlerinin (örneğin, eleştiri ile tanıtmaya ve denemenin, deneme ile incelemenin vb.) birbirlerine göre görev alanları açıklığa kavuşturulacak, bu yolla amacın ve işin yan ürünleri bile değerlendirilebilecek, uzmanlaşmanın üstünlüklerinden yararlanılacaktır. Bu ara; kuşkusuz, bilinçli ya da bilinçsiz büyük yazı sömürücülerinin gereksiz yinelemeleri, içi boş sözleri, bazı aldatmacaları da azaltılabilecektir.

DEĞERLENDİRME BİLİMİ

Değerlendirmeler; öylece, edebiyatın değil, olsa olsa bazı edebiyatçıların edebiyatı bile içinde görmek istedikleri bilim'in bir parçasıdır. Çalışma yöntemleri de, onun gerçeklerine göre yürütülmeye çalışılmalıdır. Ama, *edebiyat değerlendirme bilimi* diyebileceğimiz öyle bir bilim dalı ki; ruhbilimin, toplumbilimin bile henüz tam bilimleşemediği ilk çağda (çağımızda) insan üstüne yepyeni bir bilimcilik belirtisi daha... Edebiyat değerlendirmeleri, belki de, ilerde ruhbilimle toplumbilimin dalı olacaktır. (Edebiyat da, laboratuvarı olacaktır bu bilimlerin.) Çünkü, *değerlendirmecinin yuğurduğu son madde de insandır.* (Biçim, öz içindir yani. Öz de, kısa ya da uzun dönemde insan sorunlarının çözümüyle ilgilidir.) Buna da iki yönden gider değerlendirmeci. Biri, okurun —halkın— edebiyat yapıtlarını anlayıp değerlendirmesine yardım etmek. Öteki de, gene okuyucuya —halka— daha kolay seslenebilmesi için, edebiyatçıya kendi

yapıtını anlayıp değerlendirmesinde (edebiyatsal gerçekle ya da okuyucusuyla —belki de daha çok yaşayan okuyucusuyla— uyuşmasında) yardımcı olmak. Bu anlamda *edebiyat değerlendirmecisi*ne; *halkın (okurun), başıboş gibi görünen edebiyat kurumunu sürekli olarak kendiliğinden rapor eden denetçisi ve danışmanı da diyebiliriz*. Nasıl ki; edebiyatçı da, halkın sorunlarını çözümleyen -çözümlemeyen kurumları kendiliğinden, halk adına denetliyor, ona rapor sunuyorsa, öyle gibi. Ancak, edebiyatçının da üstündedir değerlendirmeci. Denetçinin de denetçisidir...

Türk Dili Eleştiri Özel Sayısı'ndaki -II- (mart 1971/234) Roland Barthes'e bakarsak; o da bu tanımı «eleştiri» açısından, kurunun da kurusu bir söyleyişle, ama doğruca, şöyle yapıyor: «Bir anlatı üzerine anlatıdır eleştiri; bir ilk dil üzerinde kendini deneyen bir ikinci dil, ya da (mantıkçıların diyecekleri gibi) bir öte-dil'dir.»

Böyle bir anlatı ise, kesinlikle edebiyat olamaz. Yaratı demiyorum! Edebiyat olamaz! Yoksa, edebiyat yapıtı da bir yaratıdır, değerlendirme yapıtı da, çiftçinin buğdayı ile sanayicinin çorabı ve buzdolabı da. Tüm bunlar, eğer bir yaratıysa...

Ancak, konusu edebiyat olan değerlendirme çalışmalarının, zaman zaman edebiyata bulaşmağa çabaladıkları, bulaştıkları da, bilinmektedir.

YARDIMCI TÜRLER

Ayrıca; *edebiyat değerlendirmelerinin yardımcı türleri* denebilecek («edebiyat türleri» içine giren) deneme, günlük, mektup, anı'da da birçok değerlendirmelere rastlanabilmektedir. Özellikle *dene-me*, bu anlamda eleştirinin edebiyatçı da olan kardeşi gibi görünmektedir, bazan ötekilerle de karıştırılmaktadır. Örneğin; *Vedat Günyol'un, Adnan Binyazar'ın, Mehmet Doğan'ın* edebiyat ve edebiyatçılar üstüne bazı denemelerine eleştiri, tanıtma ya da inceleme diyebiliriz, *Ataç'ın* edebiyata çok yakın olan eleştirileri de birer deneme soluşu taşımaktadır. *Salâh Birsell'in* o güzel anlatımlı uzun yazıları ise, ahhh, içleri öteki yazılar gibi dolu olsa, şapkamızı pek çok kez çıkaracağız, düşümüzdeki denemeler olacaktır. Onlarda, edebiyatın «güzel» soluşu tam gezinir çünkü.

Günlük, mektup, anı'da da önemli edebiyat değerlendirmeleri vardır. Ancak, bunlar gelgeçtir. Bu yüzden, özellikle ilk ikisine başıboş *değerlendirmeler* ya da birçoğuna *dedikodulu değerlendirme*ler de denilebilir. (Yayınlanırken kırılmamışlarsa...) Bununla birlikte,

günlük ve mektuplar, sözlü değerlendirmeler kadar olmasa bile, yazıya gelen en içtenli —açık sözlü— değerlendirmeleri taşıdıklarından, yazarlarını ve dostlarını ayrıntılarıyla da verdiklerinden, önemli sayılmalıdır. Bir de, yazı yerine yazılmış ya da o niteliği taşıyan mektuplar vardır. (Nâzım Hikmet'in *Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar'ı* —1968—, Cahit S. Tarancı'nın *Ziya'ya Mektuplar'ı* —1957—.)

Anı'nın ise yüzü soğuk, dibi gevşektir. İçtenli de sayılmaz ama; eski büyük hesaplaşmaları ortaya yeniden çıkarmasıyla, zamanın eleğinden geçmiş satırlarıyla, belki de doğruya daha yakın elek altları kor önümüze.

Günlük ise... Artık, tutulduktan hemen sonra yayımlanır olduklarından (yayımlanmalıdır, iyi yapıyorlar) dedikoduya gelir yanları pek azalmıştır, zaman zaman denemenin içtenliğini bile tutturamazlar. Ancak, belli alanlarda özellikle tutulurlarsa, giderek bir incelemenin ayrıntısını aşabilir, yararlı olabilirler. Örneğin, bir romancının günlükü ilgisi açısından önemlidir. (Mehmet Seyda'nın «Romancının Günlüğü»...) Bir denemeci ya da eleştirmeci günlükü de öyle. (Ataç'ın «Günce»leri...) Oktay Akbal'ın da günlükü günlükü tutmasını isterdim. Birkaç ozanımızın da, şiirlerini yazarken yazarken, şiirleri okurken okurken tuttıkları şiir günlükleri'ni yayımlamalarını düşünürüm hep... Muzaffer Buyrukçu'nun, tanıdığı edebiyatçıları günü gününe yazması da, bu nedenlerle, geleceğe yararlıdır. Bir anlamda, edebiyatçıların vakanüvisçiliğini yapıyor Buyrukçu. Refik Durbaş da, öyle diyor bir şiirinde (Soyut: Ekim 1975/84): «Herhangi bir romana başlasanız yazar günü / İlk sözcükten son sözcüğe Muzaffer Buyrukçu»...

Böylece; Buyrukçu da, öteki ağırbaşlı günlükçilerimiz, yaşlı anı yazarlarımız, yitip giden mektup bırakıcılarımız da, hepsi, hepsi, önemli edebiyat değerlendirmecilerimiz yanında, sırasında boy gösterebilirler.

DEĞERLENDİRMENİN ANA AMACI

Ancak; onların da, sayın bay eleştirmecilerin de, hele hele az bulunur sözlük yazarlarının, koca edebiyat tarihçilerinin, uçarı habercilerin de değerlendirme değerlendirme diye patlarken, onun adına düştükleri koskoca bir değerlendirme suçu vardır!

Çok kez, amacın «yapıt» olduğunu unuttur, «yazar»ına dolanırlar!

Oysa, yazarlar, dedikoducular ve şamatacılar için acı da olsa,

toplum açısından önemli olan yapıtlardır, yazarları değil... Yazarları, yapıtları hatırına saygı görürler, onun daha iyi değerlendirilip anlaşılması için, yaşıyorsa öylelerini daha çok yazmaları için vardır. Önce unutulacak olan da yazarlardır... Yapıtları değil... Yazar, toplum için soyut bir varlıktır. Simgedir!

Ne var; ortalarda çok kez didiklenen de yazar oluyor! «Edebiyat kıymetleri» bundan kopuyor! Konu edebiyatken, edebiyat dışına böylece taşılıyor...

İşte; bu anlamda, gülünecek bir olgu! *Edebiyat yapıtlarını kısaca da olsa değerlendiren sözlükler ışıldakla da aransa, iki ya da üç tane bulunabilir de, edebiyatçılar üstüne sözlüklere daha çok rastlanır! Ansiklopedilerde de, varsa yoksa edebiyatçılardır, yapıtları onların kuyruklarına takılır!*

Bu nedenle, şu doğruca yapıt değerlendirmelerini ve benzerlerini hemen saygıyla selâmlamalı, yenilerini, daha iyilerini oturup beklemeliyiz: *Edebî Eserler Sözlüğü —1965—* (Türker Acaroğlu), *On Türk Romanı —1971—* (Fethi Naci).

Oysa, gazetelerde - dergilerde pek çok kitap tanıtıları, eleştirileri, incelemeleri yapılır. Bunlar bir sözlükte ya da bir başka kitapta toplanmaz! Örneğin, bu yazıların olabildiğince dikkatli emekçisi *Muzaffer Uyguner* ile, bol sayıda yazıcısı *Rauf Mutluay* bile, şu ya da bu nedenle, böyle bir işe girişmemişlerdir. Kendi mallarını kitaplaştırmamışlardır! (Acaroğlu bunu bir güzel yapmıştır: «Gazetelerde —Milliyet'te, sonra Cumhuriyet'te— yeni yayınları tanıttı, değerlendirdi. 1955-1965 yılları arasında çıkmış, bu tür tanıtımlarından 200 tanesini şu kitabına topladı: *Edebî Eserler Sözlüğü.*»)

Behçet Necatigil'in «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»ne (1972) geçmiş 730 edebiyatçımızın, bilinen böyle 3.600 kadar yapıtı var. Bunların bir kümesi değerlendirme yazısı (Edebiyat Dostları, Edebiyat Üzerine, Eleştirmeden Önce, Edip Cansever - Turgut Uyar vb.), bir kümesi tümünden edebiyat dışı görüldüğüne göre(Son Devrin Din Mazlumları, Son Hattatlar, Sosyal İlimlerde Araştırma, Sosyoloji Sözlüğü vb.), geri kalanların içinden de ayrıca kötülüleriyle önemsizleri ayıklanırsa, belki de *bin maddelik dosdoğru bir edebiyat yapıtları değerlendirmesi* (bir edebiyat yapıtları sözlüğü) oluşturulur: İnceleyerek, yollamalar yaparak, alıntılarda bulunarak... Neden olmasın?

Böyle bir derlemede - incelemede ise, hangi değerlendirmelere daha çok güvenmelidir? Ya da okurken, hangisine daha çok yansa-malıdır?

Çünkü, her değerlendirme türünün yapısından gelen üstünlükler, zayıflıklar var.

GÜNCEL DEĞERLENDİRMELER

Bu amaçla, değerlendirme türlerini, önce güncel olanlar olmayanlar diye ikiye bölmeye çalışmalı. Güncel ya da güncele yakın olanlar şunlardır: Haberler, tanıtımlar, konuşmalar, soruşturmalar, eleştirmeler, denemeler, yarışmalar. Ayrıca, haberler kadar güncel olan günlükler'le mektupları da bu kümeye almak gerekir Böylece; haberlerin sakıncalı olabileceğini, tanıtımların yüzeyde kalabileceğini, eleştirmecilerin o büyük öfkelerini, denemecilerin alaylarını, günlük ve mektuplardaki duygusal suçlamaları anlamak, çok, çok daha kolay görünüyor! Bunların yanında, belki de bu kümedeki salt konuşmalar, soruşturmalar bu sığağı sığağına değerlendirmeleri bir tutam nesnellığe çekebiliyor. Bunu da, yapıta en yakın olan edebiyatçının açıklamaları, özellikle de soruşturmayı yanıtlayanların «bir-den fazla bakış açıları» yapıyor.

Güncel yazıp da, kendini duygusallıktan genellikle koruyabilen, bir de türü gereği tanıtıcılar var. Stanley H. Hyman'ın dediği gibi, onlar «kitaplara az çok mal gözüyle bakarlar». Eleştirmeciler gibi «edebiyatsal eylem ya da davranış» açısından pek bakmazlar. Kuru, kısa, adres vericidirler çünkü.

SONRAKİ DEĞERLENDİRMELER

Güncel değerlendirmelerden çok sonra ortaya çıkanlar ise, belki de yıllar sonra salınıyorlar! (Çevreyi kollaya kollaya...) O anılar, o incelemeler, o sözlükler, hele hele tavşanı geçip geçmediğinden kuş-kullanılabilecek kaplumbağa edebiyat tarihleri... Doğrusuna daha çok doğru olabilirler. Ne var, çoğu kez iş işten geçtikten sonra da yazmış olabilirler; «İyi...dir bu ki...tap!» diye... Oysa, bu ara, «gerçek amaç olan okuyucuyla —halkla— etki tepki ilişkisi»ne girmenin olanakları zayıflamıştır. Dergi yok olmuştur, tozlu raflara atmıştır okuyucu. Belki, kitap da kalmamıştır ortalarda. Zavallı yazarı ise ölüp gitmiştir... Bu yüzden, bu sıcak olmayan değerlendirmeleri, daha yararlı olup olmadıkları açısından yeniden yeniden değerlendirmek gerekecektir. Uzak görüşlü, geniş yarar amaçlarını (tavşanı geçen kaplumbağalılığı) doğru seçmeleri için de, kulaklarını bura bura kızartmak zorunlu olacaktır.

Nitekim, güncelliğini yitirmiş değerlendirmelere çok az rastla-

nılır. *Gazete değerlendirmecileri* hiç yüz vermez bunlara. *Dergi yöneticilerinin düşünceleri* de gazetecilerinkine çalar ya, arada bir «günün edebiyatçıları» üzerine yazılmış eski-yeni «inceleme»leri, o da kısa olursa, lütfen kabul ederler. Belki de haklıdır! Soğuk değerlendirmeler, ancak isteklilerin arayıp okuyacağı «kitaplara» yaraşır. Sonra dergiler; gazeteler gibi güncel değillerse de, yıllık falan da değiller. Kabaca bir sınıflama yapılırsa, çekinmeden günceller arasına alınabilirler. Biraz kitap kanı (ve meslek kaygısı da) karışık olarak.. Biraz bocalayarak...

Anıların yayımlanması içinse, anılanın ölmesi ya da aradan yılların geçmesi gerekir. Bir ölüm de hemen anılar yazdırır. Kapışılır. Aceleye geldiği, karışık duygularla yazıldığı için de, bu anıların çoğu püff yazılardandır. Ustelik, anı yazmak da güçtür! *Ne getirir anılar?* Toplum için daha yararlı olan yapıt hakkında anılar mı (değerlendirmeler mi), yoksa sevgili yazarı unutturmama çabaları mı? (Oysa, diğer mesleklerde, iş kalır, meslektaşın ise salt adı kalır ya-digâr. Bir iki de sözlü anı.) Yoksa, yoksa, o ikisinin de (yapıta üçüncü kat uzakta kalan) çevresi, anlatanın kendisi (belki dördüncü derece), o bu mu?

KITAPLAR, DERGİLER ÜSTÜNE

Öte yandan; edebiyat dergilerinde ilgi çekici bir özellik de var! Hangi dergiyi açsanız, hangi gazetenin edebiyat sayfasına -köşesine göz atsanız, kitaplara ilgi (saygı) daha çoktur yazı değerlendirmelerine oranla. Bu, sanki yazı sahiplerini kitaba itmek içindir... Şöyle bir bakınca son dergilere; Muzaffer Uyguner, Rauf Mutluay, Hilmi Yavuz, Sami N. Özerdim, Selim İleri'nin *kitaplar üstüne* yazdıkları görülür..

Bir de, *çeşitli konularda sürekli değerlendirme yapanlar* vardır. Cemal Süreyya «Günöbirlik» köşesinde (Politika gazetesi), Oktay Akbal «Evet Hayır»ında (Cumhuriyet gazetesi), Rauf Mutluay «Edebiyat Sohbetleri»nde (Cumhuriyet gazetesi)... Sonra; «Fethi Naci'nin Okudukları» (F. Naci), «Havadan Sudan», (Atilla Özkırımlı), «Dünya da Edebiyat Olayları» (Hüseyin Karayazı), «Değiniler-Düzeltiler» (Emin Özdemir), «Sanat ve Kültür Dünyasında Militan: Kitaplar, Olaylar, Görüşler, Haberler» (çeşitli yazarlar), «Birikim'de Kültür Olayları: Değinmeler, Günün Olayları, Kitaplar, Sanat Olayları, Filimler, Dergiler» (çeşitli yazarlar)...

Bunlar arasında Cemal Süreyya'nın değerlendirmeci olarak deği-

şik bir yeri dikkati çekiyor. Mustafa Ş. Onaran'ın değindiği gibi, «Belki ilk kez günlük yazın fıkrası yazan Cemal Süreyya olmuştur.» Ayrıca; hemen tüm değerlendirmecilerimiz yerli yayınlara ağırlık verirken, o, «Türk Dili»nde yıllarca «Yabancı Yayınlar»ı —Fransız yayınlarından parçaları— aktardı. («Yaprak» dergisinin 1964 yıllarında, Adnan Benk de yaptı bu işi.) Daha da ilginç ve yararlı; herkes son ayın dergilerini, son ayların yazılarını değerlendirirken, Süreyya, Necatigil'in sözlüğünde doksan kadarı verilen, aranırca kuşkusuz iki-üç katı da aşabilir dergilerimizin sönmüşlerini bir bir değerlendirmeğe girişti. «Papirüs»ünde, «M. Sanat»ta; bir-iki sayfada da olsa epeycesini (Yenilikler, Genç Nesil, Edebiyat Dünyası, Yücel, Geçit, Yeni İnsanlık, Demet, Kültür Haftası vb.) özetledi.

Süreyya'nın, bugünün gözüyle eski dergilerin tozunu almasına karşın, *bugün, geçen ayların dergileri üstüne yazanların nedense çok az olduğu da görülüyor!* 1968'lerde de böyleymiş ki, Yelken'de o zaman «Aydın Dergileri»ne değinip geçen Ayhan Can şöyle yazıyor (nisan 1968/134): «Aydın dergilerini son değişikliğimizden bu yana sürdürüyoruz. Görüldüğü gibi bu işi bir yapıt eleştirir gibi okurlarımıza vermeye çalışıyoruz. Bu sayfamız da ilgi görmüş olacak ki, uzun zamandır dergiler üzerine eleştiri yayınlamayan Varlık, Soyut, Yordam v.s. son sayılarında bizim gibi hareket etmeye başladılar. Bu yönden de diğer dergilere yararlı olduğumuzu görerek kıvanç duyuyoruz.»

Belki de bu tür; çok güncel, çok da nankör, ondan bu kadar az yazan, yazıp da vazgeçen.

Nitekim «M. Sanat» dergisinde, dergilerde -gazetelerde yazılanlara değinen *Alpay Kabacalı*, aylardır yazıyor da bir değerlendirme yapmıyor. Salt saptamalar, alıntılar yapıyor. O ay nerede ne yayımlanmış onu bildiriyor. (Oysa, gene aynı dergideki —26.12.1975/164— «1975'de Dergiler...» diye başlayan yazısı, konusunda en derli toplu, yararlı yazıydı. Daha da doğrusu; bir türün uzmanının yapabileceği, iyi bir yıllık değerlendirmeydi.)

«Varlık»ta uzun süredir yazan *Emin Özdemir* ise; «Gazetelerde ve Dergilerde» başlıklı yazılarında, araya tanıtımlar, bazan ağırlığı olabilen değerlendirmeler de katıyor hiç olmazsa.

«Türk Dili»nde daha geçen ay başladığı «Dergiler Gazeteler»de ise *Mustafa Ş. Onaran*; bu şubat sayısında, okuyucuya birşeyler de aktarıyor, ilgiyle okunuyor. «Cumhuriyet» gazetesinin haftalık «Sanat Edebiyat» sayfasında *Atilla Özkırımlı* da, «Dergiler... Dergiler...»e yeni başladı.

Böylece, bu yılın başları, bu yönden yeni bir atılımı getirmiş oldu. Bu da; değerlendirilenlerin bir kümesine, en yakın günlerde destek olmak (övmek), bir kümesine de engel olmağa çalışmak(yermek) gibi, değerlendiriye düşen göreve yakışmaktadır. Kuşkusuz, saptamalar ya da adres belirtmeleri aşarak, değerlendirmeler yapılyorsa. Uzun da olsa, kısa da olsa.

henri laborit: «bizi bitkilerden ayıran şey»

gérard petitjean'dan çeviren: bertan onaran

G.P. — Bundan bir ay önce, «Dirimbilim ve İnsanoğlunun Oluşumu» adlı uluslararası konusu (colloquium) sırasında, bir sürü uyarı, dikkat çekme yapıldı. Dirimbilim (biologie) tehlikeli bir şey mi?

H.L. — Türeyim-bilim (génétique) uzmanlarının kaygılı oldukları doğrudur. Türeyimsel hücre bilgisi üstündeki etkilerinin gittikçe arttığını fark ediyorlar. Bu alanda çalışmaya bitkilerden başlandı. Şimdiyse, hayvan hücresine de türeyimsel bilgiler eklem, katılımdan gelen bilgileri değiştirme olanağı var.

Araştırmacı pek ender olarak edimlerinin bütün sonuçlarının bilincindedir. Merkezî sinir dizgesini incelerken, ilk sinir hapını geliştirdim. Gün gelip Amerikalı'ların %90'ının sinir hapi kullanacaklarını aklıma bile getirmemiştim, getiremezdim. Başlarda, kınandığım zaman, sorumluluğu üstümden atma eğilimindeydim. İnsanların çektikleri sinir gerilimlerini toplumun yarattığını, şu benim yatıştırıcı hap, yani insanı mutlu kılmaya da güdülerin gücünü azaltan kimyasal deli gömleği olmasa, yeryüzündeki akıl hastanelerinin yetersiz kalacağını söylüyordum. Şimdiyse, zaman zaman, bütün bu insanların toplumlariyle savaşmalarını, belki de dervim yapmalarını önleyip önlemediğimi soruyorum kendi kendime.

Hadi gelin de yanıtlayın bakalım bu soruyu... Yalnız, şundan eminim: dirimbilimin amacı insanda birtakım değişimlerin nasıl yapılabileceğini bulmak değil, toplumsal yapıları değiştirebilmek üzere, bireyi anlayabilmektir. Benim ereğim bu.

G.P. — Dirimbilimcinin her şeyi, iktisadî ve siyasal dünyayı da açıklayabileceğine gerçekten inanıyor musunuz?

H.L. — Ben «indirgeyici» değilim. Ömrümü yaşamın bütün alanlarında olup bitenleri okuyup öğrenmek, çözümlemekle geçirdim. Toplumsal, iktisadî ya da siyasal ögenin dirimbilimsel ögeye indirgenemeyeceğini söyleyenlere de katılıyorum. Örneğin, sinir dizgesinin incelenmesini salt bir sinir hücresinin incelenmesine indirgeyemeyiz. Buna karşılık, eğer ilkin sinir hücreisinin çalışmasını öğrenmemişsek, sinir dizgesinin işleyişini anlayamayız. Otuz yıl kadar önce, hastasında bir ense sertleşmesi, başağrısı, ateş, kusma, nabız yavaşlaması gören hekim, hemen «menenjit» (beyin zarı iltihaplanması) teşhisini bastırıyordu. Hastaya aspirin yutturuyor, başına buz torbası koyuyor, böylece zavallı birkaç gün içinde göçüp gidiyordu.

Bugün, teşhis yine aynı yoldan konuyor. Ama şimdi belkemiğinden su alınabiliyor, çözümlenebiliyor, içerisinde zararlı mikrop bulunup bulunmadığı saptanabiliyor, en etkili dirim-kıran (antibiotik) verilebiliyor. Sözün kısası, hastalık belirtilerinin altında yatan şeyler anlaşıncı, hastalık geçirilebildi. Oysa, toplumbilimci, ruhbilimci, iktisatçı çoğu kez otuz kırk yıl önceki hekim gibi davranmaktadır. *Bilinçli dilin çözümlenmesine hapsolmakta... ve tabii hastalıkları geçirecek ilaçları bulamamaktadır.* Dirim-bilim uzmanıysa, 1940'ların sonunda ortaya çıkmış bulunan elde edilen bilgileri birbirimize aktarma ve güdübilimsel (cybernétique) düzenleme konularındaki kuramların yardımıyla, hücreden tutun da insan denen memeli hayvan türüne varana dek pek çok varlığın örgensel düzenlenişinde yararlanabileceği birtakım aletlere sahiptir.

G.P. — Çok güzel, yalnız bilinçli dil, toplumsal, hattâ iktisadî ve siyasal etkinlik nesnelerin yalnızca köpükleri olduklarına göre sizin deyiminizle, «insanoğlunun taşıdığı bildiriye çözmek» için nereden işe başlamak gerekir?

H.L. — Bizi bitkilerden ayıran şeyden, yani sinir dizgesinden. Ve bu sinir dizgesinin bir tek ereği, bir tek erekliliği vardır; çevre üstünde etkili olmak, hiç durmadan değişen ortam içerisinde bireyin iç yapısını ayakta tutmak. Bu, insan beyninin ilk katıdır, hypothalamus'la beyin gövdesinin yer aldığı kattır. Sürüngeyicilerin, kurbağagillerin başka bir örgenleri yoktur. Bu küçük sinirsel dizge, söz konusu canlı türünün yaşamını sürdürmesini sağlar. Biz insanlarsa, tıpkı anasının gagası olması gereken kırmızı bir leke görür görmez ağzını açan yavru kuş gibi, belli bir programa göre ayarlanmışızdır. Yavru kuşun önüne kırmızı bir kumaş parçası uzatın, yine ağzını açacaktır. Böylece, işgüdüsel davranışlar alanına geliriz: acıkma, susama, üreme, kaçma, türdeşlerimize ilk eğitimi verme bunlar arasın-

dadır. Bu program, sinir dizgemizin yapısına bağlıdır. Bütün insanlarda aynıdır, yeni bir duruma ayak uyduramaz, herhangi bir şeyi birkaç saattan fazla belleyip saklayamaz.

Memeli hayvanlarınsa, tam bir üstün-yeteneklilik gösteren Mac Lean'ın ortaya attığı üç-katlı-insan-beyni kuramı uyarınca, beyinlerinde bir ikinci kat, yaprakayası dizgesi adını verdiği bir dizgeleri vardır. Bellek dizgesidir bu. Dolayısıyla, duygulanma yetisinin, duygusal yaşamın yer aldığı bölgedir. Çünkü insan anısını belleğinde taşımadığı bir nesne, yer ya da birey karşısında duygulanamaz. Yeni doğan ve ağlamaya başlayan çocuk, acıktığı için yaygara koparmaktadır. Ama herhangi bir acısı yoktur, olamaz: çevresine ilişkin hiç bir yaşantısı, yaşanmış deneyi yoktur çünkü. Sonradan, büyük bir hızla hoşuna giden ya da gitmeyen şeyleri belleyecektir, kendisine zevk veren, yani aslında dirimsel dengesini ayakta tutan şeyi belleğine yerleştirecektir. Yaşanan her deney beyne yeni bir protein yaratılmasıyla işlenmektedir; bu yeni proteinler birtakım yeni birliklere kurallar koymakta, sinirsel akız (influx) için yeni yollar açmaktadır; tıpkı bir bilgisayara yeni bir bağlantı eklenmesi gibi. Böylece çıraklık dönemi başlayıp sürmektedir.

G.P. — *Konrad Lorenz'in sözünü ettiği yaşanan bölge, mülkiyet kavramı işgüdüye mi bağlıdır, yoksa sonradan öğrenmeye mi?*

H.L. — Ben ne Lorenz'le, ne de onun izinden gidenlerle görüş birliğindeyim: onlar, yaşanan bölge kavramı doğuştan geliyormuş, beyinin herhangi bir kesiminde yaşanan bölgeyi savunmamızı sağlayan bir merkez varmış gibi akılyürütmektedirler. Yaşanan bölge, herşeyden önce, birtakım ödüller aldığımız, zevkler duyduğumuz uzay parçasıdır. Ve belleğe işlenmiştir. İster hayvan, ister insan, ister ulus olalım. Dolayısıyla, bu uzak içerisinde bulunan, bizi ödüllendiren, bize zevk veren nesnelere bağlarız: anamıza, oyuncaklara, falan. Bir çocuğun elinden hoşlanmadığı bir oyuncağı alın. Hiç sesini çıkarmayacaktır. Hoşlandığına dokunun: hemen ağlamaya başlayacaktır. Başka bir düzlemde değerlendirecek, bütün Oidipus karmaşası işte buradadır. Skinner, herhangi bir şeyden hoşlanmışsak, yani onun yardımıyla dirimsel dengemizi korumuşsak, «benim bu» dediğimizi göstermiştir. Yoo, tam tersine, çocuğun yaşadığı çevre içersine, durmadan kıcına tekme yapıştıran bir makina yerleştirirseniz, hiç bir zaman bu makinanın kendi malı olduğunu öne sürmeyecektir.

Bütün bu saydıklarım, bilincinde olmadığımız birtakım istem dışı, kendiliğinden işleyen tepkiler (reflexe'ler) yaratır. İyilik, kötü-

l k, araba sürmek, yemek yemek istem-dışı hareketlerdir. Bu denetimsiz hareketler, yavaş yavaş, beyinde yirmi yıl önce Olds'la Milner'in ortaya çıkardıkları iki değişik ağı oluştururlar; ödül ağıya, ceza ağı. Bir kıla bağlanmış bir elektrodu bir farenin ödül ağına tutturun: fare, yemeyi içmeyi falan unutarak, binlerce kez oynatacaktır önündeki kolu.

Beynin    nc  katına gelince, bu, yalnız insanoğlunda vardır. Bellenen olguları dilediği gibi düzene koyarak düşsel dünyayı yaratan işte beynin bu alın kesimidir. Örneğin, bilim-adamının kullandığı kesimdir bu. Ya da bir zamanlar,  akmaktaşını yontarken Cro-Magnon insanın kullanmış olduğu kesim.  akmaktaşını yontan ilkel insan, ona daha önceki bilgilerini ekliyordu. Ve insanoğlu sonunda dünyayı egemenliği altına alabildiyse, bunu beynin alın kesimi yardımıyla, yeni bilgiler yaratarak yapabilmektiştir.

G.P. — * ıraklık döneminin istem-dışı tepkeleriyle beynin ilkel g d mleri iyi ge inebiliyorlar mı acaba?*

H.L. — Herhangi bir toplumsal kümeye girince, g d lerimizin söz konusu insan topluluğunun yaşamını sürdürmesiyle yüzde yüz çakışması zorunlu değildir. «şu iyidir, bu kötüdür, altına etme, falan fil n» denir insana. Bu  ıraklık döneminden sonra, insan hep ya bir güdüye ya da istem-dışı tepkeye göre davranacaktır, ve bunların ikisi de bilinçsizdir.

G.P. — *Bugün, insan kümesi dediniz mi, hemen astlık- stlik sıralanmasını da içermiş oluyorsunuz. Astlık- stlik sıralanması d rimsel bir gereklilik midir?*

H.L. — Herkes kendi hoşuna gideni yapmaya çalışacağından, memeli hayvan belli bir küme içersinde yaşamaya başladığı an astlık- stlik kendini gösterecektir. Hep en güçlü olan egemenlik kuracaktır. Büyük şef kızışma dönemindeki dişilerle yatacak, bir alt basamaktakiler kızışma dönemi dışındaki zamanlarda arzularını doyuracak, en alt basamaklardakilerse u kurlarına düğüm atmakla yetineceklerdir. Aynı yere kapatın fareleri. Hep aynı fare gidip herkesten önce su içecektir. Ve genellikle bu, en saldırgan fare olacaktır. T rdeşlerini egemenliği altına alamayan, gereksinimlerini karşılayamaz. Aksoylu sınıf egemenliği bundan başka bir şey değildir. Kentsoylu sınıf, 1789'da, kullandığı dil aracılığıyla, kendi egemenliğinin kurallarını kurumlaştırmaya çalışmıştır, aksoylu sınıfı sil h zoruyla devirdikten sonra. 1789 Devrimi'nden bu yana, söz konusu egemenlik kuralları anamala ve üretim araçlarına dayanarak yerleştirilmiştir. Bugün, birtakım tecimsel mallar yaratabilmek için kaba

güç değil de, soyut bilgi kullanmak çok daha etkili ve yararlı olduğundan, XX. yüzyıldaki astlık-üstlük sıralanmaları uğraşsal yetişimlerde erişilen soyutluğun derecesine bağlı kalmaktadır. Ve artık hiç kimse insanoğlunun tecimsel mallar üretmek için mi yaratıldığını, kendisine « zevk » veren şeyin bu olup olmadığını sormamakta. Daha beşikte, bir üretim aracı haline getiriyorlar insanı. Sinir dizgesinin düzenlenişini değil de, çarpım cetvelini öğretmeleri rastlantı değildir.

G.P. — *Peki, astlı-üstlü bir dizge içersine sıkışıp kalan insanoğlu « yaşamdan zevk almadığı » na göre, neden sürekli olarak başkaldırıyor?*

H.L. — Hep bizden daha aşağı basamaktaki birinin üstü olduğumuz için. Sayısız parmaklığı bulunan astlık-üstlük merdiveni son derece sağlamdır. En değersiz duvarcı çırağı bile, akşam evine döndüğü zaman, kapalı özel ortamında kendine birtakım ödüller veriyor. Bızdığa bir tokat atıyor, karısını tartaklıyor, egemenliğini gösteriyor. Çalıştığı işte bütün gün kendine yabancılaştıran bu adam, devrime girilemez, kararsızlıklar içinde bocalar gider.

Ancak, beri yandan, « toplumsal sıkıntı » denen şey, her düzeyde kendini gösterir. Astlı-üstlü dizge, egemen kişilerin zorla benimsettikleri değerlere uymayan her tasarımı cezalandırarak yaratıcılığı ortadan kaldırır. Dengesi pek iyi kurulamayan örgensel yapı (organizme) buna tepki gösterir. Böylece ruhsal-dokusal (psychosomatique) hastalıklar belirir. Ya da saldırganlık. Şempanzede, saldırganlık, hep acı veren bir uyarmadan sonra ortaya çıkar. Ve hep daha zayıf bir şempanzeye yönelir.

Egemenlik kuranlar, yengiye ulaştıktan sonra, saldırganlık geçer Kurdukları egemenliğin yardımıyla, kendilerine bol bol ödül verebilirler. Çözümlendiği zaman, dokualtı-sinir dizgelerinin pek az uyarıldığı, ödül ağının işleyişinde önemli rol oynayan iç salgıların (hormone'ların), « catécholamine » lerin gereğinden fazla bulunduğu görülür. Egemenlik altına alınan, ezilen bireylerdeyse, çok köklü işsağı bozukluklarına rastlanır.

U.G.P. — *Değişmez bir yazgı mı bu?*

H.L. — Canlı örgensel yapıda, hiç bir hücre öbürünü boyunduruğu altına almaz. Hepsinin ereği aynıdır. Doğa, kendi kendine yönetilen bir bütün oluşturur. Yalnızca doğal işlevlerin yer alacağı, astlık-üstlük sıralanmasından arınmış bir insan topluluğu düşünebiliriz pekâlâ. En köklü içgüdü, zevk duyma güdüsüdür. Başkalarını boyunduruk altına alma, egemenlik kurma güdüsü değil. Egemenlik kurma, yaşamdan zevk almanın gerçekleştirilmesine yarayan bir

araçtan başka bir şey değildir. Bireyler, kümeler, uluslar arasında egemenlik ilintilerinden kurtulabilmek için, en büyük dizgeye, insanlığa doğru açılmak gerekir. Yüzyıllardır, usul usul, bu yolda ilerliyoruz. Epey kan dökerek.

NOT : *Henri Laborit, Deniz Kuvvetleri'nde hekimlikle işe başlayan, sonra cerrahlık yapan, en sonunda da dirimbilimsel (biologique) araştırmaya kendini adayan ünlü bir Fransız bilim adamıdır. Gerek Amerika Birleşik Devletleri'nde, gerekse Sovyetler Birliği'nde çalışmaları yakından izlemektedir, Amerika'da, bilimin Nobel'i sayılan «Lasker» ödülünü kazanmıştır. (Bu konuşma, Nouvel Observateur dergisinin 28 ekim 1975 tarihli 520. sayısından çevrilmiştir.)*

SALAH BİRSEL'DEN
3 YENİ YAPIT :

ŞİİR VE CİNAYET
Çağdaş Yayınları

AH BEYOĞLU VAH BEYOĞLU
Sander Yayınları

KAHVELER KİTABI
Koza Yayınları

BÜTÜN KİTAPÇILARDA

TOMRİS UYAR

**DİZ BOYU
PAPATYALAR**

ÖYKÜLER

(İsa Çelik'in fotoğraflarıyla)

15 lira

OKAR YAYINLARI

FETHİ NACİ

**EDEBİYAT
YAZILARI**

15 lira

GERÇEK YAYINEVİ

İLHAN BERK

ATLAS

(Yılın şiir olayı)

40 lira

ADA YAYINLARI

İstiklâl Caddesi 475 - 479, kat 3

ŞINASI
ÖZDENOĞLU

ACISIYLA YANMAK TÜRKİYE'NİN

S. Maden'in
desenleriyle

20 lira

Eroğlu Yayınevi - Ankara

DÜŞÜNEN ŞİİR
AKIMI

kuramı ve ürünleri

Osman Serhat
Erden Aktoğu
İlhami Kurtar
Gülgün Cinol

96 sayfa 10 lira

İsteme adresi:

Aydın Sokak 34 - 12
Bostancı — İSTANBUL

ÇAĞIN
PREPARATI

Encephabol

BEYİN
DOKUSUNUN
SPESİFİK
GÜCÜNÜ
ARTTIRIR

E. MERCK

aksu laboratuvarı

- * Zepam
- * Avigen (Kapsül)
- * Fervigen (Sirop)
- Demir + Vitaminler

Çemberlitaş, Peykane Sokak, No. 29
İstanbul — Türkiye
Tel. : 27 18 27

yuvanızda detan güveni

Novositli Detan, sinek ve sivrisinek gibi uçan
haşereleri hemen öldürür; yürüyen haşerelere de
kesin etkilidir.

Novositli Detan, yaşadığınız her yerde huzurunuzu
bozan bütün haşerelere karşı güvenle kullanacağınız
tek insektisittir.

novositli detan
AEROSOL INSEKİTİ

eczacıbaşı ilaç sanayi ve ticaret a.ş.

EN GÜZEL
BULUŞMA YERİ

ASYA
PASTANESİ

ÜSKÜDAR
VAPUR İSKELESİ

Bugün yapacağınız tasarrufların
yarın mutlaka meyvesini alırsınız.
Hem de bol bol...

**TÜRKİYE
İŞ BANKASI**

paranızın... istikbalinizin emniyetidir

Hayat Ecza Deposu Koll. Şti.

Sirkeci, Darüssaade Caddesi, no. 7, kat 2 İstanbul
Telefon : 22 86 37 - 22 64 61